
KAPITTELWANDELING

EEN WANDELING DOOR HET KAPITTELGEBIED, WAAR SITTARD IS ONTSTAAN

INLEIDING

Onder de noemer “Dierbaar oord” heeft de provincie Limburg in 2009 samen met de regionale pers aan een groot aantal mensen verhalen ontlokt, waarin zij vertellen waarom een bepaalde plek hen dierbaar is. Daarbij bleek dat sommige plekken bij meerdere mensen herinneringen oproepen, o.a. “de oude binnenstad van Sittard” met de toren van de Grote Kerk en de Oude Markt, zoals in een drietal verhalen te lezen is. Deze verhalen hebben wij achter in dit boekje opgenomen.

Vervolgens heeft een jury “aansprekende plekken” uitgekozen, enerzijds voor heel Limburg en anderzijds voor elk van de vijf regio’s. Deze plekken heeft de provincie als regionale “landmarks” benoemd:

- heel Limburg: de Maas,
- Noord-Limburg: de kapel van Genooi (bij Venlo),
- Midden-Limburg: de veldkapel bij Koningsbosch,
- Oostelijke Mijnstreek: het schachtgebouw van de Oranje-Nassau I in Heerlen,
- Maastricht en Heuvelland: de begraafplaats bij Margraten,
- Westelijke Mijnstreek: de oude binnenstad van Sittard.

Om de gekozen plekken meer onder de aandacht te brengen van bezoekers en van de inwoners uit de betreffende regio, heeft de provincie voor elke locatie een subsidie beschikbaar gesteld. Voor de concrete invulling in en rond de oude binnenstad van Sittard heeft men vervolgens de Vereniging Sittards Verleden benaderd met de vraag, of onze vereniging een project zou kunnen ontwikkelen om het gestelde doel te bereiken. In aanvulling op de provinciale bijdrage hebben wij een even grote subsidie van de gemeente Sittard-Geleen gekregen.

Als uit louter vrijwilligers bestaande organisatie hebben wij vervolgens twee projecten uitgewerkt:

1. WANDELING DOOR HET KAPITTELGEBIED, WAAR SITTARD IS ONTSTAAN

Het laten zien van het voor velen onbekende oudste gedeelte van de binnenstad van Sittard en het toelichten van de gevolgen van een zo’n vijf eeuwen lang als kerkelijke immuniteit functionerend kapittelgebied.

2. WANDELING OVER EN LANGS DE MIDDELEEUWSE VESTINGWERKEN

Het laten zien en ter plekke verduidelijken van de ontwikkeling in de tijd van de unieke middeleeuwse vestingwerken van Sittard.

Wij hopen met deze wandeling het gestelde doel – “de oude binnenstad van Sittard meer onder de aandacht te brengen van bezoekers en van de inwoners uit de regio” – een flinke stap te kunnen laten maken.

Wij wensen u als deelnemer veel wandel- en kijkplezier en hopen ons enthousiasme voor het unieke van dit bijzondere deel van de binnenstad van Sittard over te kunnen brengen!

Het bestuur van de Vereniging Sittards Verleden

COLOFON

Deze wandeling en dit bijbehorende boekje zijn samengesteld door de Vereniging Sittards Verleden:

- Léon van Binsbergen (foto's)
- Marijke Geilen (tekst)
- Fons Morel (drukwerk)
- Peter Vossen (tekst + coördinatie)

Voor de teksten is onder meer literatuur geraadpleegd van de hand van:

- Hub Geurts
- Guus Janssen
- René Lauwers
- Piet van Luyn
- Theo Oberdorf
- Math. Vleeshouwers

waarvoor wij de betreffende auteurs uiteraard van harte dank zeggen.

De foto's zijn gemaakt door de Vereniging Sittards Verleden. Voor het gebruik van het historisch beeldmateriaal bedanken wij het Euregionaal Historisch Centrum Sittard-Geleen.

De plattegrond achter in het boekje werd getekend door Hans Schutte.

© Vereniging Sittards Verleden 2012
de auteursrechten op de inhoud van dit boekje berusten bij de Vereniging Sittards Verleden

DE OUDE BINNENSTAD VAN SITTARD

Om de binnenstad van Sittard meer onder de aandacht van bezoekers en van de inwoners van de regio te brengen, is het weinig zinvol de mensen te leiden langs dingen die ook elders (en wellicht fraaier) te zien zijn.

Om de aandacht te trekken – en vooral vast te houden – is het effectiever de schijnwerper te richten op die zaken die bijzonder of zelfs uniek zijn. Voor onze binnenstad geldt dat zowel voor het oudste stadsdeel, het voormalige kapittelgebied, als voor de nog voor een belangrijk deel resterende middeleeuwse vestingwerken. Beide zijn uniek en beide zijn op de dag van vandaag nog zichtbaar en – wat nog veel belangrijker is! – nog altijd het bezichtigen waard!

Dat is voor onze vereniging de reden om onze aandacht te richten op dit – voor velen jammer genoeg te onbekende! – gedeelte van de oude binnenstad van Sittard.

IN DIT KADER RELEVANTE GESCHIEDENIS VAN SITTARD

Bij de plek waar een weg de Geleenbeek kruiste, ontwikkelde zich op de flauwe noordhelling van de Kollenberg een nederzetting, de latere stad Sittard. Opgravingen hebben aangetoond dat in de elfde eeuw (of wellicht eerder) de toenmalige heer van Sittard een gracht heeft laten graven en met de uitkomende grond een motte (kunstmatige ophoging) heeft laten opwerpen. Op die motte liet hij een houten woontoren bouwen die rondom werd beschermd door een houten palissade. De motte bevindt zich vrijwel zeker onder en vóór het “Huis op de Berg” aan de Oude Markt. Ter plaatse van het huidige Kloosterplein bevond zich de eveneens omgrachte en van een omwalling met palissade voorziene voorburcht. Vóór de voorburcht lag de eigenlijke nederzetting, bestaande uit een klein zaalkerkje en een aantal huisjes. Deze nederzetting lag ter plaatse van het huidige Kerkplein en was waarschijnlijk ook omgracht.

In de 12e eeuw werd de kleine nederzetting ovaalvormig uitgebreid. Deze fase is duidelijk herkenbaar in het stratenpatroon in de omgeving van de Grote Kerk en het Kloosterplein. Sittard verwierf als enige plaats binnen de huidige gemeente Sittard-Geleen stedelijke rechten (in 1243). Om het belang van het stadje te onderstrepen, werd in 1299 een collegiaal kapittel verbonden aan de Grote Kerk. Het kapittel kreeg het gebied rondom de kerk en ter plekke van de vroegere voorburcht ten geschenke.

Het geheel van kerk, kerkplein en kapittelhuizen was een besloten gebied, een “claustrum” (vandaar de naam “Kloosterplein”) waar het kerkelijk recht gold, een privilege dat – evenals het kapittel zelf – tot de Franse Tijd heeft standgehouden. Toen de stad in de 13e eeuw aanzienlijk werd uitgebreid, kwam deze oude kern decentraal te liggen. Daardoor is het immunitetsgebied van Sittard bewaard gebleven als een van de meest gave van ons land.

Tijdens deze wandeling willen we het voor velen onbekende oudste gedeelte van de binnenstad van Sittard laten zien en beleven en daarbij willen we de gevolgen toelichten van een zo'n vijf eeuwen lang als kerkelijke immunitet functionerend kapittelgebied.

TOELICHTING

De wandeling kan op elk willekeurig punt worden begonnen en beëindigd en hoeft niet in de volgorde van de nummering gelopen te worden. Om op elk punt zo goed mogelijk geïnformeerd te worden, hebben we hier en daar doublures in de teksten aangebracht.

Bij elk informatiepunt beginnen we met de tekst die op het betreffende informatiebord staat, veelal aangevuld met nadere gegevens die het onderwerp verdiepen of toelichten.

De wandeling is zodanig opgezet dat aan de buitenkant al een goed beeld verkregen kan worden van de geschiedenis en de sfeer van dit unieke stukje Sittard. Enkele gebouwen kunnen op onderstaande tijden (stand van zaken begin 2012) bezocht worden. Neem voor de meest actuele situatie contact op of informeer bij de VVV.

VVV vestiging Sittard / Kritzraedthuis, Rosmolenstraat 2

Geopend maandag van 13.00 tot 17.00, dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 17.00 en zaterdag van 10.00 tot 16.00

T 0900 – 555 97 98 (maandag t/m vrijdag van 09.00 tot 17.00 / €1,-- per gesprek)

T +31 43 609 85 00 vanuit het buitenland

www.vvvzuidlimburg.nl

info@vvvzuidlimburg.nl

Museum Het Domein / Kapittelstraat 6

Geopend van dinsdag tot en met zondag van 11.00 tot 17.00 uur

T +31 (0)46 451 34 60

www.hetdomein.nl

info@hetdomein.nl

Grote Kerk

Gedurende de maanden mei tot en met september is in deze kerk het Kerkenwachtgilde aanwezig:

- van dinsdag tot en met zaterdag telkens van 14.00 - 16.00 uur

Sint Michiels- of Paterskerk

Gedurende de maanden mei tot en met september is in deze kerk het Kerkenwachtgilde aanwezig:

- van dinsdag tot en met zaterdag telkens van 14.00 - 16.00 uur

- op donderdagmorgen en zaterdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur

Gedurende de maanden oktober tot en met april is het Kerkenwachtgilde aanwezig:

- op donderdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur

- op zaterdagmiddag van 14.00 - 16.00 uur

Basiliek

Geopend van dinsdag tot en met zondag van 09.00 - 12.00 uur en van 14.00 - 16.00 uur

De basiliek is tijdens de eucharistieviering (dinsdag 09:00 uur, donderdag 10.30 uur, zaterdag 09.00 uur en zondag 10.30 uur) alleen toegankelijk voor het bijwonen van deze viering

Mariapark

Geopend op donderdagmorgen en zaterdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur en tijdens exposities

De naam "Sittard" zou volgens een hardnekkige overlevering door Karel de Grote gegeven zijn. Tijdens een jachtpartij achtervolgde Karel de Grote een hert namelijk zo ver dat hij zijn jachtgenoten kwijtraakte en verdwaalde in het grote woud rond zijn residentie Aken. Toen de avond viel ontdekte hij uiteindelijk een lichtpuntje tussen de donkere bomen. Het bleek een vervallen hut te zijn waar een oud vrouwtje bij het vuur zat.

"Is het nog ver naar Aken?" vroeg Karel aan het vrouwtje.

"Aken?" antwoordde zij, "Nooit van gehoord!"

"Waar ben ik nu dan? En hoe laat is het?" riep Karel ongerust.

"Het is al bijna middernacht!" was het antwoord van de oude vrouw.

"Si tard?" was de verschrikte reactie van de keizer, "Zo laat?"

Karel de Grote begreep dat hij vandaag Aken niet meer kon bereiken en dat het verstandiger was in de hut te blijven overnachten.

De volgende morgen beloonde de keizer het vrouwtje rijkelijk voor haar gastvrijheid en schonk hij haar het bos rondom haar hut. Daar ontwikkelde zich een kleine nederzetting die uitgroeide tot een dorp en uiteindelijk tot een ommuurde stad die de bewoners "Sittard" noemden. Want de Grote Keizer zelf had die naam immers aan de plek gegeven!

1. "Huis op de Berg"

Zoals veel nederzettingen is ook Sittard ontstaan op een plek waar een weg (hier die vanuit Vlaanderen over de Maas naar het Rijnland) een waterstroom (hier: de Geleenbeek) kruiste. Vanwege de onberekenbaarheid van de beek vestigde men zich op de hoger gelegen helling, een "sit(t)er(t)", vandaar de benaming "Sittard".

Rond het jaar 1000 bestond de nederzetting uit de versterkte woning van de heer, gelegen op een "motte" (een kunstmatige heuvel), een voorburcht die eigenlijk een boerderij was en de nederzetting zelf met enkele huisjes om een kerkje. Alle drie waren voorzien van een palissade en omgeven door een gracht. Op de plek van de motte werd later de versterkte woning het "Huis op de Berg" gebouwd. De weg die de Geleenbeek kruiste, maakte daarna een knik. Dit was om het verkeer over deze weg letterlijk te kunnen "beheersen". De huidige Oude Markt maakte onderdeel uit van die route van en naar het Rijnland en was – gezien de benaming – ook de plek waar de markt werd gehouden nadat de eerste nederzetting in de 12^e eeuw was uitgebreid tot een ovaalvormig stadje.

De woning voor de heer van Sittard was gelegen daar waar zich nu het oudste gedeelte van het voormalige Ursulinenklooster bevindt, aan de Oude Markt. De oude naam "Huis op de Berg" geeft aan dat het huis gebouwd werd op een verhoging. Dit was denkkelijk de motte onder de woontoren, een kunstmatige heuvel ontstaan door het opwerpen van grond afkomstig van het graven van de gracht eromheen. Aan de motte grensde een voorburcht waar zich de economiegebouwen bevonden, bestaande uit een boerderij waar het personeel woonde, stallen en werkplaatsen. Ook deze voorburcht, gelegen ter plaatse van het huidige Kloosterplein, werd omgeven door een gracht. Deze grachten werden gevoed door de in de nabijheid liggende Geleenbeek. Bij opgravingen in de binnenstad zijn op diverse plaatsen stukken van deze grachten terug gevonden, o.a. bij de bouw van de archiefkelder achter Museum Het Domein.

Het versterkte huis of woontoren was gelegen aan de rand van de vesting. Dit gebeurde om veiligheidsredenen. Wanneer de bevolking zich keerde tegen de machthebber was terugtrekken

altijd nog mogelijk. Ook maakt de weg hier een haakse bocht om een eventuele rechtstreekse stormaanval te verhinderen.

In de 16^e eeuw vinden we het huis terug op de lijst van belastingaanslagen en daaruit blijkt dat het een van grootste huizen van Sittard was. Tijdens de Tachtigjarige oorlog werd het huis verwoest. Rentmeester Johannes Maes kocht het terrein en bouwde hier een voor die tijd zeer royaal huis in Maaslandse stijl met hardstenen kruisvensters en sierlijsten van mergel. Het had op de begane grond ruime vertrekken met daarboven twee verdiepingen. Voor het huis lag een groot plein. Dit was aan de straatzijde afgesloten door een hoge muur waarin zich een inrijpoort bevond. Rechts van de poort bevond zich een kleine portierswoning.

Het huis heeft ook adellijke bewoners gekend o.a. de familie De Bentinck die ook kasteel Limbricht in hun bezit had. De laatste adellijke bewoonster was Adelaïde de Reibeld, dochter van “t barönke aan de Wal”. Na haar echtscheiding werden haar bezittingen verkocht.

In opdracht van de Sittardse deken Vrancken werd het huis aangekocht met de bedoeling om het gebouw in te richten als klooster voor de Ursulinen. In 1843 was de verbouwing klaar en uit het Belgische Thildonk kwamen de zes eerste Ursulinen die hun intrek namen in het nieuwe klooster en “Huis op de Berg” heette voortaan “Cloître du Sain- Calvaire”. De zusters stichtten verschillende scholen voor meisjes: een kleuterschool, een lager school, een school voor middelbaar onderwijs en een meisjesinternaat.

Na het vertrek van de Ursulinen werden het klooster en het internaat verbouwd en in 1979 in gebruik genomen door de Hogeschool Katholieke Leergangen Sittard. Deze vertrok naar een nieuw gebouw naast de Stadsschouwburg maar na jaren van leegstand en dreigend verval hebben nu een luxe hotel en appartementen hun plek gevonden in het complex.

2. Walram de Rosse

Walram van Valkenburg en Montjoie (Monschau), bijgenaamd de Rosse (1254 – 1302), stamde uit het geslacht Valkenburg en was een neef (oomzegger) van Walram de Goede, de heer die Sittard in 1243 stedelijke rechten verleende. Walram verjoeg of betaalde diens weduwe Jutta om zelf heer van Sittard te worden. Hij streed in 1288 in de slag bij Woeringen en verloor bij deze veldslag een flink stuk van zijn neus. Hij gaf de stad (en zichzelf) religieus, economisch en politiek meer aanzien door in 1299 een kapittel te verbinden aan de Grote Kerk. Hij was Heer van Valkenburg (incl. Geleen en Beek) en via zijn vrouw Philippa van Gelre ook Heer van Susteren. Ook trachtte hij Born te veroveren wat hem niet lukte. Hij was de eerste die een groter grondgebied met als centrum Sittard verenigde.

Walram de Rosse werd in 1254 geboren als zoon van Dirk II van Valkenburg en Bertha van Monschau. Hij werd heer van Sittard in 1277 en was ook heer van het Land van Valkenburg. Behalve de stad Valkenburg hoorden ook dorpen als Beek en Geleen bij dat gebied.

Walram de Rosse nam deel aan de Limburgse successieoorlog, een serie van conflicten tussen 1283 en 1289. De aanleiding voor deze oorlog was het overlijden in 1280 van zowel hertog Walram IV van Limburg, een broer van Adolf IV van Berg, als ook zijn dochter Irmgard van Limburg in 1283. Walram IV had geen mannelijke nakomelingen en ook zijn dochter had geen nakomelingen. Jan I van Brabant wilde zijn macht uitbreiden naar het oosten door hertog van Limburg te worden. Aan de strijd werd deelgenomen door Keulen, het graafschap Gelre, het graafschap Luxemburg en het hertogdom

Brabant; Walram koos partij voor Gelre. De grote klap viel op 5 juni 1288 bij het kasteel Woeringen ten noorden van Keulen. Daar vochten aan de ene kant Brabant, Berg, Gulik, Loon en de burgers van Keulen tegen de andere partij Gelre, Luxemburg, Walram van Valkenburg en Monschau, de heren van Bom, en verder Vlaanderen en de bisschop van Keulen. Elke partij had zo'n 2200 ridders te paard in de strijd plus nog heel veel voetvolk. Walram koos helaas de verkeerde kant maar kwam, behalve zijn gehavende neus, redelijk ongeschonden uit de strijd. Omdat hij onmiddellijk van partij wisselde mocht hij zijn landen behouden. Hij heeft daarna in 1294 nog een poging gedaan om het kasteel van Born te belegeren maar heeft het niet kunnen veroveren.

Kloosterplein

Het Kloosterplein was de plek van de voorburch met de economiegebouwen van het oorspronkelijke huis van de heren van Sittard. Bij het stichten van het kapittel stelde Walram de Rosse dit gebied ter beschikking aan de kanunniken voor de bouw van hun woningen. Zo ontstond het eigen rechtsgebied van de kanunniken, het claustrum of immuniteit. De benaming "Kloosterplein" verwijst dus niet naar een voormalig klooster maar is afgeleid van "claustrum" (van het Latijnse "claudere" = sluiten), een afgebakend gebied, een onafhankelijk "staatje" binnen de stad waar alleen de leden van het kapittel mochten wonen met hun verwanten en personeel. De autoriteiten van de stad hadden er geen zeggenschap; die berustte bij de kanunniken van het kapittel zelf. Hier pasten de kanunniken geen burgerlijk, maar kerkelijk recht toe: het was een kerkelijke immuniteit. Aan dit privilege kwam pas na iets meer dan 500 jaar een eind toen het kapittel in de Frans Tijd (1802) werd opgeheven.

Al die eeuwen mochten alleen de leden van het kapittel bouwen in dit gebied. Daarom werd bij de stadsuitbreiding in de 13^e eeuw de handelsroute door de stad verlegd tot buiten deze immuniteit. De bouwbeperking is ook de reden dat er zich geen commerciële activiteiten konden ontwikkelen en daardoor is dit oudste stuk van Sittard vrij gaaf bewaard gebleven als woongebied maar vooral als een fraai voorbeeld van een kerkelijke immuniteit.

Kapittel

In de Middeleeuwen was het gebruikelijk dat edellieden, bekommerd om hun eigen zielenheil en dat van hun familie, een kapittelkerk met bijbehorend kapittel stichtten. Dat deed ook Walram de Rosse van Valkenburg en Monschau, heer van Sittard en Susteren. Hij vroeg aan de bisschop van Luik toestemming om in zijn stad een kapittel te mogen stichten en stelde daarvoor het grondgebied van zijn voorburch ter beschikking. De Grote Kerk werd de grafkerk voor zijn dynastie.

Op 10 juni 1299 volgde de bisschoppelijke goedkeuring; de stichting van het kapittel was daarmee een feit. Walram schonk niet alleen de grond en maar zorgde er ook voor dat de kerken van Munstergeleen en Süsterseel voortaan tot dit kapittel hoorden. De inkomsten van deze kerken versterkten de financiële positie van het kapittel. In een later stadium zouden ook de kerken van Merkelbeek en Sittard zelf met de hieronder ressorterende godshuizen van Broeksittard en Wehr "geïncorporeerd" worden. De inkomsten van de kapitteldeken werden aangevuld door inkomsten vanuit Guttecoven.

Het Sittardse kapittel bestond uit twaalf kanunniken van wie er acht priester waren, twee diaken en twee subdiaken. Het kapittel werd bestuurd door de deken en deze werd gekozen door de kanunniken. De overige kanunniken waren belast met het leiding geven aan het koor (cantor), het

geven van onderwijs (scholaster), het bijhouden van de administratie en de zorg voor de inventaris van de kerk (custos/thesaurarius). Maar hun belangrijkste taak was het bidden van de koorbeden voor het zielenheil van de Heer van Sittard en diens familie.

Naast de kanunniken behoorden tot het kapittel ook de bedienaren van de altaren, de kapelaans, de rector van de Latijnse school, roededragers (voor de orde), een koster, een secretaris en het nodige huishoudelijk personeel.

3. “Huis Van Wessem”

Op deze locatie stond één van de huizen waarin de kanunniken van het kapittel van de Grote Kerk woonden. Dit kapittelhuis “verdween” in 1911 in de huidige woning, in zogenaamde eclectische stijl gebouwd in opdracht van notaris van Wessem.

Eind 19e eeuw (b)leken architecten gebrek aan inspiratie te hebben en vielen zij in arren moede terug op eerdere bouwstijlen, de neostijlen, of pasten diverse stijlen door elkaar toe, het eclecticisme.

Door vrijwel alle oude bouwstijlen in een nieuwe jasjes te gaan steken is de 19^e eeuw de periode van de zogenaamde neostijlen geworden. Naast de vele neostijlen kwam in de tweede helft van de 19^e eeuw het eclecticisme (van het Griekse “ek-legoo”= uitkiezen) in zwang, een stijl die allerlei vormen en elementen “uitkoos” en samenvoegde tot een soms bizar geheel. In het pand “Van Wessem” zijn zodoende details te herkennen uit de Renaissance, de Barok, het Classicisme en zelfs van de Lodewijkstijlen. Imponerend (en dat zal wel de bedoeling van de opdrachtgever zijn geweest) maar geen architectonisch blijvertje. Hierna (en waarschijnlijk hierdoor) raakte men uitgekeken op de neostijlen maar vooral op het eclecticisme.

4. “Der Neue Thumb”

De kanunniken van het kapittel van de Grote Kerk woonden met hun huishouding vooral rondom het Kloosterplein. Dit is één van deze voormalige kapittelhuizen, genaamd “Der Neue Thumb” (de Nieuwe Dom). Het gebruik van Duitse woorden is niet zo vreemd als we bedenken dat Sittard zo’n 400 jaar tot het Duitssprekende hertogdom Gulik heeft behoord.

Het is weinig bekend, dat Sittard bijna vier eeuwen lang Guliks gebied is geweest. In 1400 werd Sittard, samen met Born en Susteren voor 70.000 goudgulden verkocht aan de hertog van Gulik. Zo kwam dit gebied tot aan de Franse tijd (1794) bij het tot het Heilige Roomse Rijk behorende hertogdom Gulik (met als hoofdstad Jülich), dat zich daarmee ter plaatse van Urmond een kostbare en lucratieve toegang tot de Maas had verschaft. Deze regio kwam pas in 1815 bij het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Tijdens de Belgische afscheiding hoorde Sittard (met Limburg) van 1830 tot 1839 bij België. Door de toewijzing van de helft van Limburg aan Willem I behoort Sittard dus pas sinds 1839 tot Nederland. Pruisen verloor toen zijn belangrijkste toegang tot de Maas. De westgrens kwam nu te liggen bij de Roode Beek in het grensdorpje Millen (nu gemeente Selfkant (D)). Bijna vijftig Sittardenaren kozen echter voor het staatsburgerschap van België, onder hen de schrijver Pieter Ecrevisse.

5. Tiendschuur

Voormalige tiendschuur van het kapittel van de Grote Kerk. Het kapittel had in de regio veel bezittingen en grote gebieden waarover het tiendrecht kon worden uitgeoefend, een soort belasting

(één tiende van de opbrengst), betaald in natura, meestal landbouwproducten. Deze werden opgeslagen in deze schuur die oorspronkelijk beschikte over drie grote inrijpoorten. Onder het hoge dak bevonden zich meerdere graanzolders. De tiendschuur kon de opbrengst van 30-40 ha landbouwgrond bergen. Alles werd gebruikt voor de eigen huishouding van de kanunniken en een eventueel overschot werd in hun voordeel verkocht.

Het pand rechts van de tiendschuur maakte er aanvankelijk ook deel van uit maar na een brand werd de huidige woning gebouwd, met hergebruik van de muren van de schuur zoals aan de bouwsporen in de zijgevel nog te zien is.

Goederen en land vormden de belangrijkste inkomstenbron van het kapittel. De opbrengsten daarvan werden opgeslagen in de eigen tiendschuur van het kapittel, gelegen aan het Kloosterplein, binnen hun immuniteitsgebied. Daarnaast had het kapittel inkomsten uit de altaren van de diverse kerken. Alleen al in de Grote Kerk waren minstens acht altaren (afgezien van het hoofdaltaar en het parochiealtaar). Het kapittel had ook inkomsten uit jaarrenten. Als tegenprestatie hiervoor deden de kanunniken een memorie- of jaardienst om de weldoener te gedenken.

6. “Jochem Erenshoes”

Dit voormalige verenigingslokaal werd door de Ursulinen in 1900 aangekocht en met een verdieping uitgebreid om er een bewaarschool in te huisvesten. Na het vertrek van de zusters is het opnieuw een verenigingslokaal geworden, vernoemd naar de jong gestorven Sittardse troubadour Jo Erens. De gevelsteen verwijst naar het 700-jarig bestaan van de stad Sittard in 1943 dat vanwege de oorlog pas in 1948 werd gevierd. De overhandiging van de stadssleutel door Walram de Goede wordt geflankeerd door een boer en een mijnwerker, de economisch belangrijkste beroepen vóór en na de Tweede Wereldoorlog.

Jo (of Jochem) Erens (1928 – 1955) was een bekende Limburgse troubadour. Hij zong zijn liedjes in het Limburgs (Sittards) dialect. De bariton overleed in Amersfoort aan de gevolgen van een hersenbloeding. Op zijn begrafenis kwamen duizenden mensen, uit Nederland maar vooral uit Nederlands en Belgisch Limburg. Bekende liedjes van Jo Erens zijn onder andere “*Zitterd/Limburg allein*” en “*Limburg mie landj*”. Zowel tekst als muziek werden door Erens geschreven.

Naast de ingang van het Jochem Erenshuis is een reliëf ingemetseld dat herinnert aan de viering van het 700-jarig bestaan van Sittard als stad in 1943. Vanwege de oorlog werd dit feit pas herdacht in 1948. Op dit reliëf dat ontworpen werd door Charles Tangelder, is Walram de Goede, gezeten op het paard, te zien terwijl hij de sleutel van de stad aan de geknielde schout overhandigt. Verder zijn een boer en een mijnwerker afgebeeld, symbool voor de beroepsgroepen waar de Sittardse economie in de eerste helft van de vorige eeuw op steunde. Ook afgebeeld is de toren van de Grote Kerk zoals die er uitzag toen hij in 1857 door de bliksem getroffen werd.

7. Scholaster Herman Clercx

Herman Clercx was als “scholaster” of “scholasticus” hoofd van de kapittelschool. Zijn huis stond iets verder naar links waar sinds de jaren ‘20 van de vorige eeuw de Deken Tijssenstraat loopt. De originele gevelsteen bevat een chronogram waarvan de afwijkend gekleurde hoofdletters, gelezen als Romeinse cijfers (M = 1000, C = 100, L = 50, X = 10, V = 5, I = 1), samen het jaartal 1680 vormen. De Latijnse tekst luidt vertaald: “Herman Clercx scholaster van het kapittel in Sittard”.

De Latijnse tekst luidt: **HERMANNVS CLERCX SCHOLASTICVS CAPITVLI IN SITTERT**. Scholaster Herman Clercx leidde dus de kapittelschool en bouwde het huis in 1680. Een scholaster was verantwoordelijk voor het onderwijs. De oudst bekende Sittardse scholaster is Johan van Boehoven die in 1312 vermeld wordt. De scholaster werd door een ondermeester bijgestaan. De leerlingen kregen een morele en intellectuele vorming die voorbereidde op het priesterschap of op hoge wereldlijke ambten.

8. Pastorie

De pastorie van de Petruskerk is de ambtswoning van de deken van Sittard. Tegen de zijgevel een beeld van Petrus als visser (twee vissen) en als opperherder van de Kerk (de hemelsleutels). Het open (parkeer)terrein heet de Gats. Een "gats" of een "getske" betekent in het Sittards een steegje en rondom de kerk bestaan er nog een aantal. Deze steegjes vormden de verbinding tussen het immuniteitsgebied van het kapittel en de rest van de stad. Het parkeerterrein is het resultaat van de sloopwoede in de zestiger jaren van de vorige eeuw en wacht sinds die tijd op herontwikkeling.

Op de hoek van het Kloosterplein en de Gats ligt de pastorie van de Grote Kerk, de ambtswoning van de deken van Sittard. Tegen de zijgevel bevindt zich een kopie van het Petrus-beeld van Charles Tangelder (1919 – 1999). Het originele bronzen beeld bevindt zich nu in de kerk.

Beelden van Charles Tangelder sieren op veel plaatsen het straatbeeld van Sittard. Met de negen beeldhouwwerken die in Sittard stonden opgesteld, had Tangelder grote invloed op de aankleding van de openbare ruimte. Maar ook elders in Limburg en in Noord-Brabant is werk van hem te vinden.

9. Museum Het Domein

In dit voormalige schoolgebouw van de "Sjtadssjool" is nu het museum voor stedelijke historie en moderne kunst ondergebracht. De stadsschool werd 1 oktober 1862 in gebruik genomen. Er waren vier lokalen plus een woning voor de hoofdonderwijzer. Na de gelijkstelling van het openbaar en het bijzonder onderwijs liep het aantal leerlingen sterk terug en werd de school in 1937 gesloten. Later was er onder andere een bekend jongerencentrum gevestigd, "Donkiesjot".

De Kapittelstraat vormt de verbinding tussen Kloosterplein en Kerkplein. Hier ligt aan een aardig voorpleintje Museum Het Domein, museum voor hedendaagse kunst en stedelijke historie en archeologie. Lange tijd was hier jongerencentrum "Donkiesjot" gevestigd dat in die tijd tot de belangrijkste poppodia van Nederland behoorde. "Donkiesjot" ontstond in de jaren zestig van de vorige eeuw en vond aanvankelijk onderdak in een zwart-wit geblokt geverfd pand aan de toen nog bestaande stadswal aan het Tempelplein.

Museum Het Domein is een relatief jong museum voor hedendaagse kunst en stedelijke historie en archeologie. Hier worden de geschiedenis van stad en streek en de nieuwste ontwikkelingen in de internationale hedendaagse kunst getoond.

De afdeling Hedendaagse Kunst, op de benedenverdieping, is voornamelijk gericht op de internationale avant-garde met fotografie, videokunst en cross-overs als herkenbare specialisaties. Vooral jonge helden en hun oudere artistieke voorbeelden staan hier centraal.

De afdeling Stedelijke Historie en Archeologie, op de bovenverdieping, richt zich met een voorliefde voor een volkenkundig perspectief op heden en verleden van de regio. Bovendien is hier de vaste

collectie archeologische en historische voorwerpen te zien en er is een speciale multimediastraat voor jongeren.

10. Kapittelhuis

De kanunniken van het kapittel van de Grote Kerk mochten persoonlijke inkomsten en eigendommen hebben. Zij hadden wel de geloften van gehoorzaamheid en zuiverheid afgelegd maar niet die van armoede. Zij waren daarom in staat rond het Kloosterplein en in het straatje naar het Kerkplein, de Kapittelstraat, grote woningen te bouwen. Hun hoofdtaak was te bidden voor het zieleheil van de heer en zijn familie.

Dit kapittelhuis uit de 17^e eeuw werd naar originele staat gerestaureerd in 1976. De steen "Domus Renovata 1976" verwijst naar deze restauratie. Het huis bevat plafonds met schitterend stucwerk. Tegenover dit kapittelhuis staat het smalste huis van Sittard.

De kanunniken van het collegiale kapittel van de Grote Kerk leefden in eigen woningen en hadden persoonlijke inkomsten en eigendommen. In tegenstelling tot de kanunniken van de kathedrale of domkapittels hadden zij wel de gelofte van zuiverheid (celibaat) en gehoorzaamheid afgelegd maar niet die van armoede.

11. Kapittelschool

De Latijnse school behoorde bij het kapittel en mocht daarom aan het Kerkplein gebouwd worden. In de oprichtingsoorkonde van het Sittardse kapittel uit 1299 is onder meer sprake van een scholaster. Deze regelde, geassisteerd door een secretaris, de administratieve zaken van het kapittel en had, met hulp van een rector scholarum, de zorg voor het onderwijs. Het schoolgebouw wordt voor het eerst genoemd op 10 oktober 1359. In 1802 werd de Latijnse school door de Fransen opgeheven.

De lichtrode letters op de plaquette vormen als Romeinse cijfers gelezen (M = 1000, D = 500, C = 100, L = 50, X = 10, V = 5, I = 1) het jaartal 1989, het jaar waarin het gymnasium van het vroegere Serviam Lyceum 40 jaar bestond, één van de scholen die als opvolgster van de kapittelschool kan worden beschouwd.

De tekst van het chronogram luidt: **VROEGERE LATIJNSE SCHOOL VAN ST.-PETRUSKAPITTEL**
Vergaan Door brand (1677) herboUWD CirCa 1690

De kapittelschool staat aan het begin van het Sittardse onderwijs. De Latijnse school waaruit later het gymnasium ontstond, kwam eruit voort. De leerlingen kregen een vorming die voorbereidde op het priesterschap of op hoge wereldlijke ambten. Op school zaten voornamelijk jongens maar later ook meisjes. Toen de Fransen in 1677 grondig huis hielden in Sittard, ontkwam ook de kapittelschool niet aan vernieling. Geld van de stad voor de wederopbouw was er nauwelijks. De stad en het kapittel zouden de restauratie moeten bekostigen maar jarenlang werden alleen wat provisorische maatregelen getroffen. Omdat de school niet alleen door kinderen uit Sittard, maar ook uit de Gulikse dorpen werd bezocht, hoopte de rector dat de hertog de school zou laten repareren. Rector Nelissen heeft hierover vele jaren met het stadsbestuur in de clinch gelegen. Het heeft tot 1699 geduurd voordat de stad de school liet opknappen. De rector had trouwens meer conflicten met de magistraten. Hij was getrouwd maar claimde wel allerlei rechten die voorbehouden waren aan de kapittelpriesters.

Kerkplein

Het Kerkplein was tot begin 19^e eeuw het kerkhof. Zoals vroeger gebruikelijk werden belangrijke doden in de kerk begraven en de overige gelovigen in de hof rondom de kerk, vandaar de benaming “kerkhof”. Het Kerkplein was dus eeuwenlang de begraafplaats van en voor de parochianen van Sittard. Toen Napoleon zowel het begraven in als rond de kerk niet langer toestond en de overledenen alleen buiten de bebouwde kom begraven mochten worden, kwam er een einde aan dit gebruik en werd er buiten de wal een nieuwe begraafplaats aangelegd in de schootsvelden aan de voet van de Dominicanenwal.

Het gebied rondom de Grote Kerk behoorde ook tot de immunititeit van het kapittel. Tot de Franse Tijd mochten alleen de kanunniken hier bouwen en was – naast de kerk – de kapittelschool waarschijnlijk het enige gebouw dat hier gelegen was. Aan de rest van het plein grensden de achtertuinen van de woningen in de omliggende straten. Deze situatie bestaat aan de torenzijde bij een paar tuinen nog steeds.

12. Grote Kerk

De Grote Kerk heet voluit Sint-Petrus' Stoel te Antiochië en is gewijd aan de apostel Petrus. Rond het jaar 1000 stond hier al een zaalkerkje. De huidige kerk is in hoofdzaak gebouwd vanaf eind 14^e tot midden 16^e eeuw in een regionale gotische stijl, de Maaslandse gotiek. De kerk diende zowel als kapittelkerk als als parochiekerk.

Het schip en de beide zijbeuken van de huidige Grote Kerk dateren waarschijnlijk uit het laatste kwart van de 14^e eeuw. Het dwarsschip en de eerste twee traveeën van het koor zijn in de eerste helft van de 15^e eeuw opgetrokken terwijl de fraaie koorsluiting rond 1500 wordt gedateerd. In de loop van de tijd leed het gebouw vaak en veel door brand en verwaarlozing en eind 19^e eeuw heeft architect Pierre Cuypers nog een aantal aanpassingen aangebracht. Zo zijn de luchtbogen aan de buitenzijde van het schip toegevoegd door Cuypers. Deze architect wilde namelijk zo veel mogelijk aansluiten aan de Franse voorbeelden en ging daarbij voorbij aan de regionale varianten van de gotiek. In deze regio bouwde men het schip van een kerk niet veel hoger dan de zijbeuken. Daardoor is de zijdelingse druk zo beperkt dat luchtbogen niet nodig zijn. Maar dat geldt ook voor de loze waterspuwers van Cuypers: ook deze zijn alleen maar voor de sier aangebracht!

De hoofdopzet van de kerk is een kruisvorm: een breed, vrij laag schip met lagere zijbeuken en een dwarsschip dat even hoog is als het schip. Dit oudste gedeelte van de kerk vertoont alle kenmerken van de Maaslandse gotiek: gedrongen hardstenen pilaren met eenvoudige kapitelen, schalken die langs de schipwand naar boven doorlopen, grote muurvlakken met een schijntriforium en kleine bovenramen in het middenschip.

De koorsluiting dateert duidelijk uit de periode van de late gotiek. De muuropeningen werden zo groot mogelijk gemaakt waardoor grote glas-in-loodramen konden worden gerealiseerd; zo is een zeer licht koor ontstaan. De gewelfconstructies van de viering, het koor en de veelhoekige koorsluiting zijn vrij ingewikkeld maar desondanks zeer vakkundig uitgevoerd.

De koorbanken dateren uit het begin van de 15^e eeuw en behoren tot de oudste van ons land. Het interieur van de kerk bezit daarnaast nog meer waardevolle zaken die een bezoek de moeite waard maken.

De huidige kerk heeft een voorganger gehad waarvan weinig bekend is, maar die mogelijk teruggaat tot de vroege middeleeuwen. In 1380 besloot men de kerk te vernieuwen. Het oudste deel is het met

baksteen beklede schip. In het eerste kwart van de 15de eeuw kwamen delen van het transept en de twee eerste koortraveeën met zuidelijke zijkoor tot stand. Rond 1500 werd het mergelstenen koor verlengd en kreeg het de huidige koorsluiting. Verder werden de mergelstenen delen van het transept vernieuwd en de zijkooren van het hoofdkoor afgesloten. Midden 16de eeuw bouwde men aan de noordzijde van het koor de O.L. Vrouwekapel met het Sint Janstorentje en de sacristie met een overwelfde bovenruimte. Het in 1677 door brand verwoeste dak van het schip werd in 1687 hersteld. Een brand door een blikseminslag in de toren verwoestte in 1857 het kerkdak opnieuw en bij de restauratie onder leiding van Pierre Cuypers kreeg het schip luchtbogen werd een nieuwe ingang gemaakt onder de toren. Eveneens naar plannen van Cuypers kwam in 1875 de doopkapel aan de noordzijde van de toren tot stand en verwijderde men enkele vroeg-15^e-eeuwse kapellen. In 1957 is de kerk gerestaureerd en voorzien van een nieuwe sacristie aan de noordzijde van het koor.

Het interieur wordt gedekt door gotische kruisribgewelven die via een schijntriforium rusten op spitsboogarcaden met hardstenen ronde zuilen voorzien van Maaskapitelen en kolonnetten (eind 14de eeuw). De kruising heeft een stergewelf.

De Grote Kerk is van 1299 tot in de Franse Tijd (1802) een kapittelkerk geweest waar de kanunniken de dienst uitmaakten in het grootste gedeelte van de kerk terwijl de parochianen letterlijk genoeg moesten nemen met wat er overschoot: het koor met het hoofdaltaar en de koorbanken, de zijkooren en het dwarsschip (transept) waren bestemd voor de kanunniken, het schip en de zijbeuken resteerden voor de dierbare gelovigen. Beide delen van de kerk waren gescheiden door een (d)oksaal (of jubee). Tegen deze jubee stond aan de schipzijde het parochiealtaar en boven op het oksaal bevond zich een tribune of een galerij voor het orgel en het zangkoor. Na in 1677 zwaar beschadigd te zijn verdween deze afscheiding in 1729 en verhuisden orgel en zangers naar achter in de kerk terwijl de afscheiding werd vervangen door een hekwerk. Onderdelen van het later verwijderde 18^e-eeuwse oksaal zijn in de communiebanken verwerkt en in de balustrade van de orgeltribune. In de Grote Kerk is de plaats van de jubee nog te herkennen aan het gedeeltelijk ontbreken van het kapiteel bij de pilaren bij de aansluiting van het schip en het transept.

Voor het onderhoud van de kerk waren verschillende partijen verantwoordelijk en dat leidde diverse malen tot onenigheid waar soms de rechtbank aan te pas moest komen. Het kapittel diende voor het onderhoud van het koor, de zijkooren en het transept te zorgen, de bezitters van de grote tienden (het Domkapittel van Aken plus de familie De Leerodt) voor het schip en de stad voor de zijbeuken en de toren. Het grootste conflict trad op na de verwoestingen in het rampjaar 1677: het kapittel en de gemeenschap zorgden snel voor herstel maar zelfs na een veroordeling door het hof in Düsseldorf duurde het tot 1704 voordat de tiendbezitters het dak en de deels ingestorte gewelven aanpakten.

De kerk bevat een gepolychromeerde houten Christus-copus (14^e eeuw), een altaartombe (circa 1400) en een – mogelijk uit het atelier van de Meester van Elsloo afkomstig – laatgotisch triomfkruis (circa 1500). Bij het met een dubbele rij banken uitgevoerde gotische koorgestoelte (circa 1425) verdienen vooral de beide wangen aan de voorzijde speciale aandacht. Op de benedenzijde van de wangen zijn profeten afgebeeld. De bovenzijde toont aan de zuidzijde de boodschap van de engel aan Maria en aan de noordzijde de kroning van Maria. Het koorgestoelte is aan de onderzijde van de zittingen voorzien van gesneden misericordes met een neogotische omlijsting. Een misericorde is een gebeeldhouwd zitsteuntje aan de onderzijde van de opklapbare houten zittingen waarop men tijdens het lange staan tijdens de diensten kon leunen. Enkele misericordes zijn in 1960 gesneden door Frans

Timmermans (met eigentijdse motieven zoals het ruimtehondje Laika of een meisje met een hoepel (hoelahoep)). Op het priesterkoor ziet men schilderijen van Jean Latour en Henri Deprez (1729-1797) uit de voormalige kerk van Saint-Pierre te Luik. Tot de inventaris behoren verder een preekstoel (1774), twee biechtstoelen in Lodewijk XV-stijl, een barok zijaltaar (1776), een door A. Martin vervaardigd Maria-altaar (1879), een neogotisch altaarretabel van atelier Ramakers uit Geleen, naar ontwerp van Joh. Kayser (1893) en kruiswegstaties van atelier Kastelijn & Kühnen (1898). In de kerk bevinden zich verder een marmeren epitaaf voor Eva van Boetberg († 1602) en verschillende oude grafstenen (16^e – 18^e eeuw).

Tot 1669 was er een open verbinding tussen het Sint Jozefkoor, rechts van het priesterkoor, en het hoogkoor. Het barokke altaar werd rond 1960 in dit koor geplaatst. De grafchristus uit de 14^e eeuw was oorspronkelijk een corpus van een triomfkruis. Het beeld is gelegen op een reliekenkist uit 1866 met onder meer relikwieën van in de Franse Tijd opgeheven kloosters. Achter het Sint Jozefkoor de schatkamer met relieken en met liturgische gewaden en gebruiksvoorwerpen.

Boven het altaar van het Mariakoor, links van het hoofdkoor, in het midden het visioen van Jesse (Isaï) met de stamboom van Christus. In de boom bevindt zich het genadebeeldje van O.L. Vrouw Behoudenis der Kranken. Dit beeldje werd in 1649 vanuit Brugge naar Sittard gebracht door de Dominicanessen. Het bevond zich in hun klooster Sint Agnetenberg aan de Plakstraat tot de zusters in de Franse tijd hun klooster moesten verlaten.

Het wijwatervat tegen de eerste pilaar herinnert eraan dat vroeger hier de ingang was. Tijdens de aanpassingen door Pierre Cuypers is aan de westzijde een nieuwe ingang gemaakt onder de toren en is de oude ingang verdwenen.

13. Atelier Kastelijn & Kühnen

Theophile Livinius Kastelijn, geboren te Gentbrugge in 1861 en overleden te Brussel in 1928, was beeldhouwer van beroep. Hij is de oprichter van het Atelier voor Beeldhouwwerken voor religieuze kunst, samen met Hugo Johan Leopold Kühnen. Zijn zoon George Kastelijn was eveneens beeldhouwer.

Vooraf in de periode van de neogotiek (1830 – 1910) was het hoogtij voor de ateliers die zorgden voor de aankleding van de honderden rooms-katholieke kerken, kloosters en kapellen die na het herstel van de kerkelijke hiërarchie in 1853 gebouwd mochten worden.

Kastelijn woonde van 1896 tot 1907 in Sittard en was gehuwd met Maria Christina Stöcker. Zijn zoon George Karel Edward Gustaaf Kastelijn, geboren te Sittard in 1898 en hier overleden in 1990, was eveneens beeldhouwer. Hij volgde een opleiding aan de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique (Brussel).

Het atelier van Kastelijn en Kühnen heeft veel neogotische aankledingen verzorgd, onder meer de kruiswegstaties in het Mariapark, enkele reliëfs van de Voetvallen naar de Kollenberg, het altaar van de kerk in Einighausen en het hoofdaltaar en de preekstoel in de kerk van Valkenburg. Aan de noordzijde van het Kerkplein staat een door het atelier vervaardigde vergrote uitgave van het zich in de kerk op het Maria-altaar bevindende wonderdadige beeldje van O.L. Vrouw Behoudenis der Kranken. In 1899 werd namelijk herdacht dat het 250 jaar geleden was dat het genadebeeldje van O.L. Vrouw Behoudenis der Kranken door de Dominicanessen naar Sittard werd gebracht. Drie

engelenfiguren met in hun handen wapenschilden waaronder het wapen van Sittard, dragen het beeld dat op een hoge zuil is geplaatst.

14. "'t Sjerfhoes"

Dit café was vroeger de schenkerij van de brouwerij in de Begijnenhofstraat. Het dateert uiteraard uit de periode nadat de immuniteit van het kapittelgebied was opgeheven en er rondom het Kerkplein gebouwd mocht worden. De naam verwijst naar het feit dat de dragers van de lijkist tijdens en de rouwenden na de dienst hier een opkikkertje kwamen drinken.

Tegen de zijgevel van het café een gevelsteen met het zegel van Jutta van Ravensberg, vrouwe van Montjoie (Monschau) en Sittard, weduwe van Walram de Goede, de schenker van de stedelijke rechten aan Sittard in 1243. Zij was de enige Vrouwe van Sittard uit de geschiedenis. In 1276 stichtte Jutta een begijnenhof in Sittard, waarschijnlijk op een plek tussen de Begijnenhofstraat en de Begijnenhofwal tegenover de uitgang van dit "getske".

In vroegere dagen werden er geen rouwbrieven verstuurd. De doodsklokken werden geluid en aan de manier van luiden wist men of er een man, een vrouw of een kind gestorven was. In Sittard was deze taak weggelegd voor de burenen. Moest men wachten totdat men aan de beurt was om aan het "klokkezeel" te mogen trekken, dan werd er zolang wat gedronken bij "'t Sjerfhoes". Na afloop van de mis ging men naar het café en werd er gedronken op de overledene: men ging "'t vel verzoepen".

De gats (= steegje) ernaast heet tegenwoordig Koninginnegetske ter herinnering aan het bezoek van koningin Beatrix op 29 april 1995. Het zegel van Jutta van Ravensberg tegen de zijgevel van het café is in 1996 gemaakt door Anja Diepstraten. Jutta was sinds 1252 de vrouw van Walram de Goede die in 1266 kinderloos stierf. Zij was de enige vrouw die ooit Sittard bestuurd heeft. Na de dood van haar man bleef Jutta nog een tiental jaren Vrouwe van Sittard totdat Walram de Rosse haar plaats innam en zij in het klooster trad.

15. Toren Grote Kerk

De toren is waarschijnlijk rond 1505 voltooid en maakt met z'n zware steunberen en z'n opvallende speklagen (afwisselend donkere baksteen en lichte mergel) nog steeds een robuuste indruk. In de loop van de tijd is het bovenstuk van de toren herhaalde malen door blikseminslag en brand vernield en daarna aangepast aan de eisen en wensen van de betreffende tijd. De meest markante spits was de barokke variant, bestaande uit een stapeling van uivormige elementen. Deze spits werd na de stadsbrand van 1677 opgetrokken maar ging in 1857 door blikseminslag verloren. De huidige bovenbouw en spits uit 1874 zijn van de hand van Pierre Cuypers die daarmee heeft bewerkstelligd dat Sittard misschien niet de mooiste maar met 80 meter wel de hoogste toren van Zuid-Limburg heeft!

De toren heeft vier geledingen, een omloop met hoekspitsen en een achtzijdige lantaarn met spits. De in baksteen met mergelstenen banden ("speklagen") opgetrokken toren zal kort na 1500 gereed zijn gekomen. In 1687 werd de torenspits naar ontwerp van Adam Wynants vernieuwd. Er volgden herstellingen in 1828, onder leiding van N. Dukers, en in 1834 (bovenste gedeelte). Nadat de torenspits in 1857 door brand was verwoest, kreeg de toren bij de restauratie in 1861, onder leiding van Pierre Cuypers, de neogotische achtzijdige klokkenverdieping met omgang en hoektorentjes en

de neogotische westingang. De torenspits werd in 1875 toegevoegd. In de in 1957 en in 1985 gerestaureerde toren hangen zes luidklokken uit 1949 en een carillon uit 1988 van de firma Eijsbouts.

Op de latei boven de dubbele deur is de tekst “+ eCCLeslaM DeVs ConserVet” (= moge God deze kerk bewaren) ingebeiteld waarvan de hoofdletters, gelezen als Romeinse cijfers (zie de tekst bij 7 en 11), opgeteld in het jaartal “1861” resulteren, het jaar waarin de restauratie afgerond werd. Vóór de deur ligt een zeer versleten hardstenen plaat waaraan nog te zien is dat er een aantal wapenschildjes op stonden. Dit is waarschijnlijk de dekplaat van het graf van Walram van Valkenburg, een van de vroegere heren van Sittard die ergens (waar weet niemand) in de kerk moet hebben gelegen.

De deur onder de toren opent automatisch en geeft toegang tot het torenportaal waar zich het graf bevindt van Deken Tijssen. De in Wessem geboren Louis Tijssen (1865 – 1929) was van 1919 tot zijn overlijden pastoor-deken van Sittard. Nadat hij in een “geur van heiligheid” was gestorven, bleef zijn nagedachtenis vooral onder de bevolking bestaan. Zijn graf op de algemene begraafplaats heeft sindsdien voortdurend bezoekers getrokken maar werd steeds minder bezocht door individuele vereerders. Louis Tijssen wordt als voorbeeld gesteld vanwege het intensieve gebedsleven dat hij heeft geleid, zijn eenvoudige leefwijze en zijn opofferende naastenliefde. Omdat de gelovigen in de kerk meer gelegenheid hebben om bij zijn graf te bidden dan het geval was op de begraafplaats, zijn zijn resten in 2011 overgebracht in een kleine kist die nu samen met een borstbeeld van Tijssen en een plaquette een nieuwe plek heeft gekregen onder de toren van de Grote Kerk. De herbegravenis maakt onderdeel uit van het proces om tot een zaligverklaring van deze priester te komen.

Aan de rechterzijde van de toren, op zo'n 8 meter hoogte, een zeer oud beeld van Sint Petrus, patroon van de kerk. Het beeld is erg verweerd en heeft een vlakke onderkant; waarschijnlijk heeft het ooit een andere functie gehad en is het pas later hier ingemetseld. Vlak boven het beeld het bekende Petrussymbool, een haan. Er is nog een haan(tje) te zien op deze kant van de toren: een stuk lager en veel meer naar rechts, boven een klein raampje en in gezelschap van een wat grotere duif.

Onder het beeld van Sint Petrus twee stenen die herinneren aan verbouwingen van de toren, en wel een uit 1851 (“RENOVATUM 1851”) en een chronogram (= tijdgeschrift) uit 1985. Deze laatste met de tekst “**TURRIS SANCTI PETRI RESTAURATIONE, PRIORE RECUPERATO SPLENDORE PAROECIAE CIVITATIQUE REDDITA 1985**” (= de toren van de Sint Petrus, teruggeven aan de parochie en de stad, nadat hij door restauratie zijn vroegere pracht heeft teruggekregen). Ook hier resulteren de hoofdletters, gelezen als Romeinse cijfers (zie de tekst bij 7 en 11), opgeteld in een jaartal, nu in “1985”.

16. “Begijnen”

Het pand op de hoek van de Limbrichterstraat en de Begijnenhofstraat was vroeger het postkantoor van Sittard. Het is gebouwd in zogenaamde neorenaissancestijl maar de rigoureuus aangebrachte luifel heeft het pand zwaar verminkt.

Tegen de blinde gevel bevindt zich een schildering in graffiti-vorm, gemaakt door Annemarie van Rooijen, voorstellende een aantal begijnen omdat het Sittardse begijnenhof waarschijnlijk in de buurt van deze plek heeft gelegen.

Jutta van Ravensberg stichtte in 1276 een begijnenhof in Sittard. Dit was eigenlijk een tehuis voor alleenstaande vrouwen, vaak (oorlogs)weduwen, die bij elkaar woonden als religieuzen, maar dan zonder de kloostergeloften van armoede en celibaat. Het begijnenhof van Sittard lag aan het eind van het steegje tussen het Kerkplein en de Begijnenhofstraat. Dit steegje, nu Koninginnegetske geheten maar vroeger vaak "Begienengetske" genoemd, was hun kortste weg naar de kerk.

Het pand waar de "Begijnen" op afgebeeld staan, werd in 1895 gebouwd als postkantoor van Sittard, een ontwerp van ir. D. Knuttel die meerdere postkantoren in Zuid-Nederland heeft ontworpen. In de jaren twintig bleek het gebouw niet meer te voldoen aan de eisen van de tijd. Daarom werd in 1935 een nieuw postkantoor geopend aan de Engelenkampstraat en werd de oude vestiging verbouwd tot winkel. Het oorspronkelijke gevelbeeld is onherstelbaar verminkt sinds op winkelstraatniveau een verdiepingshoge winkelpui werd aangebracht, aan de bovenzijde voorzien van een zeer forse luifel. Daardoor is de samenhang tussen de begane grond en hogere verdiepingen letterlijk doorsneden zoals aan de gevel boven de luifel nog goed te zien is.

17. Begijnenhofstraat

Het lange witte pand dateert uit de 18e eeuw en was oorspronkelijk een combinatie van boerderij en brouwerij, eigendom van de familie Thissen. In de tijd dat bier nog niet lang houdbaar was, lag de schenkerij of het café niet ver weg. In dit geval werd het bier geschonken in "t Sijterfhoes" aan het Kerkplein dat met de brouwerij verbonden was. In het stucwerk op de gevel zijn twee figuurtjes afgebeeld die herinneren aan de functie van het pand.

Veel woningen in de Begijnenhofstraat waren zogenaamde "altaarwoningen" waar priesters woonden die een altaar in de Grote Kerk bedienden en daarmee in hun levensonderhoud voorzagen.

Toon Hermans heeft in het pand "Mastricht", Begijnenhofstraat 5, zijn jeugd jaren doorgebracht, getuige een fragment uit zijn Levensboek:

"We moesten weer een toontje lager zingen en verhuizen naar een huis in de Begijnenhofstraat. Wel een mooi huis, maar kleiner, en de huur was lager. In dat huis is mijn vader gestorven.

De Begijnenhofstraat was een smalle stille straat, waar hij vóór de deur nog naar de duiven zat te kijken, achteroverleunend tegen de witte muur. Wachten op de duiven, dat was alles wat hij nog deed, de laatste maanden van zijn leven. Hij is gestorven in mijn armen. Ik zat naast het bed, en weet nog dat ik hem nu en dan voorzichtig een lepeltje suikerwater op de tong deed.

De laatste maanden voor zijn dood had ik het al zien aankomen. Hij was sterk vermagerd, at nog maar weinig en was helmaal niet meer de bon-vivant die hij altijd was geweest.

Op een winteravond kwam hij thuis, met zijn jekker aan en zijn platte pet op, van een kienavondje in Het Witte Paard. Hij had twee hazen gewonnen, ze hingen met hun koppen naar beneden.

Ik zie hem nog in de keukendeur staan met die twee hazen, en hoor hem nog roepen: `Kijk eens, Maria, wat ik heb gewonnen!'

Ik nam het tafereel in me op, zei geen woord, omdat ik duidelijk kon zien dat hij niets gewonnen had, maar alles verloren.

Toen hij er niet meer was stonden in het kleine voorkamertje nog tientallen dozen chocoladerepen en een paar kisten beschuiten.

Toen hij werd begraven, liep ik in de rouwstoet met ons hele gezin. Ik had voor het eerst een lange broek aan. We waren allemaal in het zwart en hadden ook een zwarte hoge hoed op. Ik keek in de spiegel en vond dat ik eruitzag als een clown."

In één van de panden die in de vroegere brouwerij gerealiseerd zijn, heeft ook de weefkunstenares Helga Paetzold (1933 – 1990) de laatste tien jaar van haar leven gewoond en een weefatelier gehad zoals een gevelsteen aangeeft.

De Begijnenhofstraat is van oudsher een rustige woonstraat, gelegen tussen de drukke winkelstraten en het stille kapittelgebied. De straat maakte echter geen deel uit van het immuniteitsgebied maar er woonden wel priesters die een altaar in de Grote Kerk bedienden. De tuinen van een deel van de woningen kwamen (en komen voor een deel nog) uit op het Kerkplein.

De Begijnenhofstraat kent enkele opvallende woonhuizen: een woonhuis in Jugendstil en een huis dat in neoclassicistische stijl is gebouwd en als enige huis terugspringt ten opzichte van de overige voorgevels die direct aan de straat zijn gelegen.

Achter het hekwerk, rechts aan het einde van de Begijnenhofstraat, bevindt zich de binnentuin van Museum Het Domein. Hier bevindt zich de ondergrondse archiefbewaarplaats van het Euregionaal Historisch Centrum Sittard-Geleen, het voormalige Stadsarchief. Bij de graafwerkzaamheden zijn interessante archeologische vondsten gedaan, onder meer de resten van een veldoven voor het bakken van metselstenen.

18. Deken Tijssenstraat

Begin 19^e eeuw werd het verboden een kerkhof binnen stadsmuren te hebben. Er kwam een nieuw kerkhof, gelegen in de schootsvelden, bij de Dominicanenwal. Om het kerkhof vanuit de Grote Kerk te kunnen bereiken werd ter hoogte van de Begijnenhofstraat in de jaren '20 van de vorige eeuw een doorbraak in de wal gemaakt. Dit werd later de Deken Tijssenstraat.

Napoleon maakte nieuwe wetten voor de ligging van een kerkhof. Kerkhoven lagen tot aan deze tijd rondom of grenzend aan de kerk. Dat betekende dat ze te midden van woonhuizen gelegen waren. Om hygiënische redenen vond Napoleon dat niet verantwoord en verordende dat het in plaatsen vanaf een bepaald aantal inwoners niet langer geoorloofd was om een kerkhof te midden van de bewoning te handhaven. Dat betekende dat het kerkhof rondom de Grote Kerk verplaatst moest worden naar een locatie buiten de wal. Gekozen werd voor de schootsvelden aan de voet van de Dominicanenwal. Om het kerkhof vanuit de kerk te kunnen bereiken is een doorbraak door de wal gemaakt.

19. Dominicanenwal

Van de middeleeuwse aarden omwalling rondom de historische binnenstad van Sittard is driekwart behouden gebleven, de Dominicanenwal vormt daar onderdeel van. Aan de voet van de wal is een grachtprofiel uitgegraven waarin stromend water is teruggebracht. Samen met de schootsvelden geeft dit een beeld van de middeleeuwse vesting Sittard.

Deze wal is genoemd naar de Dominicanen die hier sinds de 2^e helft van de 17^e eeuw aan de binnenkant van de wal hun klooster hadden.

Sittard, vestingstad

De oudste kern van de stad Sittard is waarschijnlijk rond het jaar 1000 ontstaan rond de woning van de landeigenaar. Diens versterkte huis was op een “motte” (kunstmatige ophoging) gelegen, door

een gracht en een palissade omgeven en door middel van een brug verbonden met de voorburcht. Deze was zelf ook voorzien van een palissade en beschermd door een gracht. Daarnaast lag de derde kern waar rond het zaalkerkje van de kasteelheer een kleine nederzetting ontstond. De weg die de nabij gelegen Geleenbeek kruiste, liep in een knik door de nederzetting en de voorburcht.

In de 12 eeuw werd de kleine nederzetting ovaalvormig uitgebreid. Deze fase is nog herkenbaar in het stratenpatroon in de omgeving van de Grote Kerk en het Kloosterplein. In 1243 schenkt Walram de Goede stedelijke rechten aan de inwoners van Sittard en dank zij Walram de Rosse krijgt de stad in 1299 een kapittel. Vanaf die tijd telde Sittard volwaardig mee als stad!

De huidige omvang van de binnenstad werd in de 13^e eeuw bereikt toen de stad – met de (nieuwe) Markt als centrum – in zuidoostelijke richting meer dan verdubbeld werd. De straten in het nieuwe gedeelte kregen een rechtlijniger verloop dan in het oude gedeelte. De al lang bestaande oost-westroute richting Rijnland, resp. over de Geleenbeek en via de Maasoversteek bij Urmond richting Vlaanderen, vormde de hoofdas van de stad en haar nering. Pas na de inlijving bij Nederland in 1839 komt door de aanleg van de Rijksweg Nijmegen – Maastricht en de spoorlijn Roermond – Maastricht een noord-zuidverbinding tot stand.

Hertog Jan III van Brabant nam Sittard in 1318 in, na zware strijd want volgens zijn kroniekschrijver was de stad *“die sterckste veste . . . die iewers in die lande stoet”* en *“twee veste [grachten] die waren daer, wel ghewatert voorwaer, mit einen goeden planckise [palissade]”*.

De Molenbeek die bij de Stenen Sluis van de Geleenbeek aftakt en de grachten voedde, stroomde aan de zuidkant de stad binnen door een waterpoort, het “Steenen Muurke” genaamd, dreef de molen(s) aan en verliet de stad weer bij de Broekpoort. De hoofd(handels)weg door Sittard liep tussen de Limbrichterpoort en de Putpoort. De Broekpoort diende om de kwetsbare plaats in de omwalling te versterken, daar waar de Molenbeek de stad weer verliet, maar ook als toegang vanuit het boerenland aan die zijde van de stad.

In 1400 werd Sittard (met Born en Susteren) aan de hertog van Gulik (het Duitse Jülich) verkocht en de regio zou tussen de steeds wisselende staatkundige lappendeken die het huidige Limburg toen vormde, tot 1794 Guliks blijven. Naast het Sittardse dialect werd Duits de officiële voertaal, iets dat onder meer op de Sittardse gevelstenen tot uitdrukking komt.

De vergrote stad was aanvankelijk omringd met een aarden wal en een gracht die in elk geval voor een deel dubbel was uitgevoerd, met daartussen eveneens een wal. De houten palissade werd in de 14e eeuw vervangen door een stenen muur maar bij de inname door Karel V in 1542 en 1543 bleken deze muren niet bestand tegen artillerievuur. Volgens een tijdgenoot hield hij zo huis dat hij *“die stat altemael slecht gemaectt ende hebben daer eyn dorp van gemaectt”*.

De hertog van Gulik trok daarna de Italiaanse ingenieur Maximiliaan Pasqualini aan voor de vestingen Jülich, Düsseldorf en Sittard. In Sittard is deze vestingbouwer niet verder gekomen dan de nu nog bestaande (aarden) wallen. Vaak werd de niet meer effectieve stenen muur aan de buitenkant of aan beide zijden aangeaard maar in Sittard zijn tot nu toe alleen lagen mergelblokken aangetroffen maar nog geen volledige muur.

De drie stadspoorten, Limbrichterpoort, Broekpoort en Putpoort waren uiteraard wel in metselwerk opgetrokken en bovendien voorzien van een voorpoort. Gemetseld is ook het enige vestingwerk van

Pasqualini dat in Sittard resteert: Fort Sanderbout, een bastion om flankvuur te kunnen geven langs de wallen en daardoor onder meer de Putpoort te beschermen.

Samen met zijn vader Alessandro ontwierp Pasqualini ook het nieuwe stadhuis op de Markt, het grootste dat Sittard heeft gekend. De contouren van dit verdwenen stadhuis zijn aangegeven in het plaveisel van de Markt, inclusief de plek van het torentje.

In de tweede helft van de 16^e eeuw werden de vestingwerken hersteld en gemoderniseerd. Waarschijnlijk werden toen twee torens of rondelen (grote torens, geschikt voor kanonnen) omgebouwd tot Italiaanse bastions: Fort Sanderbout en Fort Picard bij de Broekpoort.

Tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618 – 1648) werd Sittard als grensstad regelmatig geplunderd. De grootste verwoestingen richtten echter de Fransen onder Zonnekoning Lodewijk XIV aan in de jaren 1676 – 1678: de vestingwerken werden vernield en de hele stad werd herhaaldelijk geplunderd en in brand gestoken met als dieptepunt het rampjaar 1677. Op bevel van Lodewijk waren de katholieke kerken en kloosters redelijk gespaard maar van het stadhuis stonden alleen de muren overeind, de hervormde kerk was vernield en van de ruim 300 woningen waren er nog geen 70 behouden gebleven!

Deze ingrijpende verwoesting is de stad nooit meer te boven gekomen. De wal tussen de dubbele gracht kalfde af en de open ruimte rondom de stad, de zogenaamde schootsvelden, werd in gebruik genomen als volkstuinen, als bleekveld of als kloostertuin terwijl langs de toegangswegen bebouwing kon worden gerealiseerd. Zo lang Sittard vestingstad was, mochten er in de schootsvelden namelijk alleen bouwsels komen die bij dreigende aanvallen snel afgebroken konden worden. De stadswallen zelf werden een zeer geliefde wandelmogelijkheid en het onderwerp van menig lied.

Op dit moment is nog driekwart van de omwalling om de historische binnenstad van Sittard intact. Rondom deze wal ligt een strook grond die, behalve aan de zuidwestzijde, nog in belangrijke mate onbebouwd is. Een dergelijke onbebouwd gebied om een stad is in ons land vrij zeldzaam. Iedereen kent de 17^e-eeuwse vestingsteden zoals Naarden maar daar bestaat de gordel uit een heel systeem van wallen en grachten met bastions en ravelijnen, zoals in die periode gebruikelijk was. De open ruimte om de binnenstad van Sittard is vrij uniek omdat zij nog dateert uit de Middeleeuwen en in de eeuwen daarna redelijk bewaard is gebleven.

20. Ursulinencomplex

Rond het jaar 1000 bevond zich hier de woning van de heer van Sittard, gelegen op een “motte”, vandaar de oude naam “Huis op de Berg”. In de zestiende eeuw was het een rentmeesterswoning. Rentmeester Johannes Maes bouwde hier een voor die tijd zeer royaal huis in Maaslandse stijl met hardstenen kruisvensters en sierlijsten van mergel. In 1843 kwamen de Ursulinen en werd het bestaande huis verbouwd tot klooster en internaat. Het gehele kloostercomplex is gerestaureerd en heeft nu een woon- en horecabestemming.

De orde van de Ursulinen werd in 1535 gesticht door de Italiaanse Sint Angela Merici ten behoeve van het onderwijs aan en de opvoeding van de vrouwelijke jeugd. De orde werd vernoemd naar Sint-Ursula, een prinses uit de 3^e eeuw die op terugreis van een pelgrimstocht naar Rome met elf metgezellinnen in Keulen zou zijn vermoord door de Hunnenkoning. Doordat in haar heiligenleven het tekstdeel “XI M V” werd gelezen als “11 Milia Virgines” (= “elfduizend maagden”) in plaats van

“11 Martyres Virgines” (= “elf maagden-martelaressen”) wordt Sint-Ursula meestal met een enorme schare maagden afgebeeld.

In 1843 was deken Vrancken op zoek naar een congregatie die de opvoeding van en het onderwijs aan jonge meisjes op zich nemen kon. In het Belgische Tildonck bij Leuven maakte hij kennis met de in de 19^e eeuw opgerichte congregatie van de “Dochters van de heilige Ursula”. Deken Vrancken beloofde hen een huis als zij in Sittard een klooster wilden stichten en een school zouden openen voor jonge dames. De Ursulinen stemden toe en er kwamen zes Belgische zusters naar Sittard. Het “Huis op de Berg” werd hun nieuwe woning. De zusters veranderden de naam in “Saint-Calvaire” en openden aan de Oude Markt hun eerste school. De Ursulinen boden allerlei vormen van onderwijs aan zowel lager onderwijs als vervolgonderwijs. Een naai-, brei- en stopschool was in 1852 het begin.

Al in 1885 was er een opleiding voor jonge dames waar Frans de voornaamste omgangstaal was en waar verder vakken als Nederlands, Duits, Engels, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis, muziek en tekenen gegeven werden. Het doel van de opleiding was duidelijk: de jongedames werden voorbereid op hun taak om als vrouw en echtgenote te kunnen functioneren in de betere kringen. Het werd de voorloper van de latere MMS.

In 1891 kwam er een bewaarschool en tevens een kweekschool voor Duitse leraressen. Deze laatste school werd na een hevige brand in 1915 opgeheven en vervangen door een Mulo-school.

In 1930 werd aan de Wal ook de eerste officiële huishoudschool geopend met als doelstelling: *“meisjes door goede, godsdienstige, zedelijke en maatschappelijke vorming, alsook door theoretisch onderwijs op te leiden tot degelijke, bekwame, godsdienstige vrouwen, die in staat zijn naar behoren een huishouden te besturen en kinderen op te voeden en zo nodig ook om door beoefening van een vak zelfstandig in hun eigen onderhoud te voorzien.”*

Aan het eind van de 20-tiger jaren van de vorige eeuw waren er steeds meer meisjes die na hun Mulodiploma hun opleiding wilden voortzetten. De zusters boden aanvankelijk een programma aan waarin naast de vier moderne talen boekhouden, kunstgeschiedenis, muziek en handwerken waren opgenomen. De cursus werd in 1935 tweejarig en sloot aan bij de Mulo en zo ontstond de MMS. In 1949 werd er een gymnasium voor meisjes aan toegevoegd. De MMS en het gymnasium werden vervolgens samen het Serviam Lyceum. In 1959 werd een nieuwe school in gebruik genomen op een locatie buiten de omwalling, dit ondanks hevige protesten tegen het aanleggen van straten en het bouwen in de historische schootsvelden. In 1998 fuseert het Serviam Lyceum met het Bisschoppelijk College tot de Trevianum Scholengroep en komt het schoolgebouw leeg te staan. Na jarenlange verwaarlozing en brandstichtingen zijn de gebouwen inmiddels afgebroken en is het historische schootsveld hersteld. Ondergronds is een grote parkeergarage gerealiseerd en bij ontgraven zijn veel archeologische vondsten gedaan die de geschiedenis van Sittard verder zullen helpen ontrafelen.

21. Kloostertuin

In het rampjaar 1677 werd Sittard zodanig verwoest dat de stad daarna geen vestingfunctie meer had. De schootsvelden werden verpacht en in gebruik genomen, soms als kloostertuin van de binnen de omwalling gelegen kloosters. De kloostertuin van de Ursulinen werd bereikbaar gemaakt via een onderdoorgang door de wal. In de tuin werd ook een begraafplaats aangelegd voor de zusters.

Sittard heeft van oudsher relatief veel joodse inwoners gehad. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog waren er ruim 230 in Sittard geregistreerd, inclusief zo'n 90 Duitse vluchtelingen. Daarvan overleefden er slechts enkelen en ter herinnering aan de 160 omgekomen joodse burgers uit de regio is in de kloostertuin een monument opgericht.

Sittard kende in de 16^e eeuw al joodse inwoners die echter niet altijd als medeburgers werden behandeld. Eind 18^e eeuw woonden er zo'n 50 in de stad, een aantal dat eind 19 eeuw was gegroeid tot bijna 200 mensen. Tot het midden van de 19^e eeuw bevond hun synagoge zich onopvallend in een in 1965 afgebroken huis in de Molenbeekstraat. Daarna betrokken ze in de Plakstraat een nieuwe synagoge die in 1953 werd gesloopt. Vanwege het geringe aantal leden was de joodse gemeente inmiddels in 1947 opgeheven.

22. Dominicanen- / Jezuïetencomplex

In 1626 kwamen de Dominicanen naar Sittard. Ze kregen de beschikking over het Gasthuis, gelegen op de hoek van de Oude Markt / Markt. Van de hertog van Gulik kregen zij toestemming voor de bouw van een nieuw klooster met kerk op de plek van het Gasthuis; deze nieuwbouw was gereed in 1668. De Dominicanen hadden hier het College Albertinum, een Latijnse school, maar in 1797 werden zij door de Fransen verdreven en werd de school opgeheven. In 1850 werden ze opgevolgd door de Jezuïeten en dezen namen ook het hele college over. Op hun beurt werden zij in 1922 gevolgd door de Franciscanen met het missiehuis Franciscus Solanus. In 1945 verliet ook deze orde Sittard. Daarna werden de gebouwen nog gebruikt als gezellenhuis voor mijnwerkers en als onderkomen voor allerlei onderwijsinstellingen, zoals de laboratoriumschool en de Katholieke Leergangen. Ook dit gedeelte van het zogenaamde "Kloosterkwartier" is gerestaureerd en heeft een nieuwe bestemming.

23. Jezuïetentuin

Evenals de Ursulinen hadden ook de Jezuïeten grond in bezit buiten de omwalling. Om die te kunnen bereiken maakten zij een doorgang door de wal, een route, die momenteel door veel bezoekers van de binnenstad wordt benut. Een deel van hun tuin lag echter binnen de wallen, sinds de tijd van de Franciscanen "Cour Solanus" genoemd. In de muur van het Kerkepad ziet men nog hier en daar de plekken waar de paters vroeger hun kaarsjes voor verlichting zetten.

Aansluitend aan (maar wel afgescheiden van) de kloostertuin van de Ursulinen hadden ook de Jezuïeten aan deze kant van de wal hun tuin die echter als groentetuin werd gebruikt. De aankoop van dit terrein door de Jezuïeten had voor de mensen van Sittard wel tot gevolg dat het "Lank Getske" (een veel gebruikt voetpad langs de voet van de wal) tot veler verdriet (en ongenoegen) werd opgeheven.

24. "Jardin d'Isabelle"

"Jardin d' Isabelle" is genoemd naar Isabelle de Borman, de dochter uit een rijke doktersfamilie. Het gezin De Borman woonde aan de Markt en dit was hun tuin. Isabella was verliefd op de dichter en bohémien Charles Beltjens die met haar wilde trouwen. Dokter de Borman gaf echter geen toestemming en Charles is naar Frankrijk vertrokken waar hij dichtte in zijn moedertaal, het Frans. Hij kreeg enige bekendheid en wordt daarom in de tuin van de vroegere dokterswoning herdacht met fragmenten uit zijn gedicht over de Condor en met een kopie van zijn beeld van de hand van de beeldhouwer Gjus Roebroek.

Dit is de voormalige tuin van de aan de Markt woonachtige dokter De Borman. In het prieeltje van deze tuin las de in Sittard geboren Franstalige dichter Charles Beltjens (1832 – 1890) zijn gedichten voor aan de door hem beminde doktersdochter Isabelle. Vader De Borman vond het standsverschil echter te groot en de revolutionaire ideeën en het “beroep” van de “amant” verwerpelijk zodat Isabelle voor Charles de onbereikbare geliefde bleef.

Aan de voet van het monumentje voor Charles Beltjens enkele regels uit zijn gedichten:

*“À toi je songe, à toi ma jeune fiancée,
Aurore de mes jours, printemps de ma pensée.”*

*“Over jou droom ik, over jou mijn jonge verloofde,
Dageraad van mijn levensdagen, lente van mijn gedachten.”*

*“C’est toi qui veux rouvrir ta grande aile captive,
Ô Souvenir, oiseau des Paradis perdus.”*

*“Jij wil voor mij je grote vleugel weer ontvouwen,
O Herinnering, vogel uit de verloren Paradijzen.” (uit: “Le Condor captif”)*

“Le Condor captif” (= de gekooide condor) bestaat uit vijftien strofen van vier regels. In de eerste zeven strofen roept Beltjens het vredige en idyllische beeld op van een meimorgen in de Jardin des Plantes in Parijs. Dan wordt hij plotseling getroffen door een kreet van een enorme vogel, een condor die wanhopige pogingen doet om te ontsnappen aan de kooi waarin hij gevangen zit.

*“Dans un cri formidable, il s’éleva, terrible,
Comme s’il eût tenté d’en briser le plafond;
Sa tête alla frapper la barrière inflexible
Et, poussant un long râle, il tomba sur le fond.”*

*“Met geweldig gekrijs vloog hij op, schrikaanjagend,
Alsof hij door het plafond van de kooi had willen breken.
Zijn kop sloeg tegen de afsluiting die niet meegaf
En, terwijl hij een lange kreet slaakte, viel hij op de grond.”*

25. “Cour Solanus”

Dit was oorspronkelijk de kruidentuin van het Dominicanenklooster en daarna de (sier)tuin van de Jezuïeten en vervolgens van het Franciscaanse missiehuis “Franciscus Solanus”, de naamgever van de huidige tuin. De in Engelse landhuisstijl opgetrokken vleugel dateert uit 1870 en bood huisvesting aan het internaat van de Jezuïeten. Als onderdeel van het “Kloosterkwartier” heeft het gebouw een nieuwe bestemming in de hotelsfeer.

Dit was aanvankelijk de kruidentuin van het Dominicanenklooster. In die tijd stond tegen de wal een pesthuisje. Later werd het de kloostertuin van het Jezuïetencollege en daarna van het Franciscaanse missiecollege “Franciscus Solanus”, een Franciscaanse missionaris uit Spanje, de “Apostel van Midden-Amerika” ende naamgever van de tuin.

Het Jezuïeteninternaat werd naar een ontwerp van architect Albert Sloomackers SJ gebouwd na afbraak van het oude pesthuisje tegen de wal. Hierdoor ontstond er een binnenhof, de zogenoemde

“Cour Solanus”. Aan de linkerkant van de “Cour Solanus” de door de Jezuïeten verhoogde vleugel van het oorspronkelijke Dominicanenklooster en de achtergevel van de Michiels- of Paterskerk, uitgevoerd als de pilastergevel van een woning; daar bevindt zich onder meer de sacristie.

26. Kerkepad

Dit pad langs de Paterskerk dankt zijn naam aan een gelijknamig programma van de NCRV. De NCRV organiseerde jaren geleden excursies naar kerken en deed hierbij ook Sittard aan. Vanaf die tijd heet dit pad “Kerkepad”.

Aan de andere zijde van het pad ligt een, momenteel in appartementen opgedeeld gebouw dat een tiendschuur of een brouwerij geweest zou zijn van het Dominicanenklooster. Brouwerij is mogelijk maar opslagschuur voor graan lijkt waarschijnlijker, getuige de uilengaten in de topgevel. Uilen hadden als muizenverdelgers namelijk de voorkeur boven de minder hygiënische katten.

27. Markt

Sittard is vanaf zijn bestaan een marktstad. Bij het stadsrecht van 1243 is sprake van een "markt voor koopwaren". Rond 1300 werd de bestaande oude markt al vervangen door een nieuw en groter marktplein, gelegen buiten de oudste kern. Voortaan ging het verkeer vanaf de Limbrichterpoort door de Limbrichterstraat over de Markt naar de Putstraat.

In de Middeleeuwen was de markt veel groter omdat de Nieuwstraat met bebouwing pas halverwege de 16^e eeuw zal zijn aangelegd. Het oppervlak van de markt moet toen rond 8.250 m² hebben bedragen. In die tijd stond er midden op de Markt het stadhuis van architect Pasqualini, dat werd verwoest in het rampjaar 1677; de omtrek ervan is in het plaveisel zichtbaar gemaakt.

De oppervlakte van de nieuwe stad werd nog in de 13^e eeuw verdubbeld en daarbij werd een grote ruimte gereserveerd voor de handel in de open lucht, de huidige Markt. Hieruit blijkt duidelijk dat handel een zeer belangrijke bron van inkomsten betekende voor de stad.

Sittard kende in het verleden dan ook drie locaties binnen de wallen waar markt gehouden werd: de Oude Markt direct grenzend aan de oudste woonkern van Sittard, de nieuwe Markt en de derde marktplaats was de Paardemarkt. Deze was gelegen in het eerste gedeelte van de huidige Paardestraat, grenzend aan de Markt.

Uit oude documenten blijkt dat onze markt al een lange geschiedenis heeft. Hertog Willem van Gulik vaardigt in 1545 een nieuw marktreglement uit en daaruit blijkt dat de weekmarkt op donderdag dan al heel lang bestaat. De hertog schrijft deze nieuwe verordening omdat de burgers van Sittard zich erover beklagen dat buitenstaanders alles opkopen en daarbij de prijzen opdrijven zodat de inwoners van Sittard het nakijken hebben.

In de Franse Tijd ontstonden er naast de gewone weekmarkt ook twee jaarmarkten. De Fransen hadden het Dominicanenklooster en het hieraan verbonden college opgeheven. De studenten van dit college kwamen vaak van buiten de stad en waren in de kost bij de burgerij. Met de opheffing van dit college verdween een belangrijke bron van inkomsten. De burgers van Sittard beklagden zich hierover bij de burgemeester en deze bood als compensatie twee jaarmarkten aan en wel één op 19 maart en één op 2 oktober. Op 19 maart zou er een paardenmarkt gehouden worden op de cour van het in beslag genomen Dominicanenklooster en op 2 oktober zou er op de Markt een meer algemene jaarmarkt zijn. Uiteindelijk vindt men deze data niet zo geschikt en dan wordt er besloten om op 19

maart de grote jaarmarkt te houden waar dan voornamelijk verbruiksartikelen verhandeld worden en in oktober de Remigius- of Sintermeismarkt. Op deze markt werd voornamelijk vee verkocht. De Sintermeismarkt is nooit officieel afgeschaft maar verdween stilaan terwijl de Sint Joepmarkt uitgroeide tot een wijd en zijd bekende markt en nu zelfs één van de grootste jaarmarkten van Nederland is.

Tegen de gevel van het café links een beeldengroep uit 1946 van Charles Tangelder, voorstellende de in zijn tijd in heel Europa furore makende Sittardse tenor Nicolaas Reubsæet (1844 – 1887) bij een van zijn bezoeken aan de schoenlapperij van zijn arme ouders.

28. Michiels- of Paterskerk

De “Paterskerk” is gewijd aan Sint Michiel, de aartsengel die in de persoon van de Dominicanen naar Sittard geroepen werd om de duivelse draak van de Reformatie te verslaan zoals een nisbeeld boven de ingang laat zien.

De kerk werd gebouwd door de Dominicanen en ingewijd in 1668. De fraaie voorgevel is een typerend voorbeeld van Zuid-Nederlandse barok. Deze barokvariant is ook toegepast bij de Augustijnen- en de Jezüietenkerken in Maastricht en komt verder vooral voor bij kerken in Luik, Leuven, Brussel en Antwerpen. De strakke Franse invloed is herkenbaar aan de strikte gevelindeling: drie vakken in de breedte en drie lagen in de hoogte. De breedteverdeling wordt bereikt door dubbele pilasters (vlakke kolommen). De kapitelen zijn beneden Toscaans, in het midden Ionisch (krulvorm) en boven Composiet (Ionische krulvorm en Korinthische bladvorm). De verdeling in de hoogte wordt geaccentueerd door samengestelde kroonlijsten. De beëindiging geschiedt door een halsgevel (holle bogen), een groot gevelreliëf en een driehoekige top, bekroond met een kruis.

De hoofdingang met z'n klassieke elementen is nog tamelijk renaissancistisch. De indeling van de overige gevelvlakken is duidelijk barok, zeker de twee nissen met de beelden van Sint Ignatius en Sint Rosa. Heel beeldend is het reliëf in de topgevel waar Dominicus de rozenkrans ontvangt uit de handen van Maria. Onder in het reliëf een hond (het Latijnse “Dominicanes” kan namelijk ook worden gelezen als “Domini canes” = de honden van de Heer) met in zijn bek de brandende fakkel van de wereldwijde (wereldbol) geloofsverkondiging (het boek).

Toen in 1669 een dysenterie-epidemie uitbrak in Sittard, maakte het aanroepen van Dominicaanse heilige Rosa van Lima (1586 – 1617) een spoedig einde aan de epidemie. Uit dankbaarheid werd zij tot stadspatrones van Sittard uitgeroepen en beloofde men jaarlijks een processie te houden naar de Kollenberg waar men in 1675 een kapel bouwde voor de in 1671 heilig verklaarde Rosa. Deze Rosaprocessie en de bijbehorende Rosakermis worden nu nog jaarlijks gehouden rond het feest van Sint Rosa (28 augustus). In de jaren dertig ontsnapten twee leeuwen uit een kooi op deze kermis en de leeuw Azor wandelde zelfs de drukbezochte hoogmis binnen. Aan deze spraakmakende gebeurtenis herinnert het leeuwtje, rechts van de ingang.

De eenbeukige kloosterkerk (schip zonder zijbeuken) werd gebouwd als vierde vleugel rond de pandhof. In de kerk ligt de nadruk op het altaar (viering van het sacrament) en de preekstoel (verkondiging van het woord waartoe de Dominicanen, alias Predikheren zich geroepen voelden).

Het loont zeker de moeite te kijken naar het interieur van de Paterskerk met de rijkversierde kerklambrisering in renaissancestijl, de preekstoel, de koorlambrisering en het altaar in weelderige

barokstijl. Het koor was aanvankelijk van het schip gescheiden door een hekwerk en bevatte één hoofd- en twee zijaltaren terwijl het koorgestoelte tegen de lambrisering was geplaatst. Voor de Dominicanen (ook wel Predikheren genoemd) was de verkondiging van het woord belangrijk, vandaar de prominente plaats van de preekstoel. Voor de Jezuiten die medio 19e eeuw kerk en klooster betrokken, was de eucharistieviering van groot belang, reden waarom toen de scheiding tussen koor en gelovigen verdween.

Blikvanger is het imposante hoofdaltaar met een barokke opstand zoals er in ons land uit die tijd waarschijnlijk nauwelijks een tweede te vinden is. Vier composietzuilen dragen op een rondboog het "centrum van de hemel". Onder een grote, door engeltjes gedragen kroon, troont de heilige Drie-eenheid: God de Vader als de wijze baardige koning die het al overziet, de Zoon als het Lam Gods dat rust op het boek met de zeven zegels en de Geest als een duif tegen de onderkant van de kroon. De altaaropstand is gemaakt van marmerstuc ("scagliola") een techniek die in de barok vaak werd toegepast om het geheel het aanzien van echt marmer te geven.

De preekstoel wordt gedragen door een zogenaamde "Fides", een vrouwenfiguur met een kruis, symbool van geloof. Op de kuip staan afbeeldingen van Christus en enkele kerkvaders. De koperen luchter boven het middenpad draagt in het bovenste deel een klassiek motief, Jupiter met een bliksemschicht, gezeten op een adelaar.

De kerk heeft langs beide zijwanden een lambrisering ("boiserie"), in renaissance- en barokstijl, rijk versierd met Dominicaanse heiligen. Aan de rechterzijde, geornamenteerd met bloem- en vruchtmotieven, bevinden zich afbeeldingen van mannelijke heiligen. Links zijn de vrouwelijke heiligen afgebeeld, ook hier afwisselend met bloem- en vruchtmotieven. In de kroonlijst zijn aan beide zijden een honderdtal planten afgebeeld. De planten zijn voornamelijk afkomstig uit Zuid-Europa en Zuid-Amerika en hebben alle een symbolische betekenis. Vanaf de zevende travee gaat de lambrisering van renaissance- over in barokstijl. De horizontale kroonlijst is niet meer zo nadrukkelijk aanwezig en in plaats van heiligenbeelden hebben de panelen cartouches. Hier stond het koorgestoelte van de Dominicanen voordat het (naar Engeland?) werd verkocht, van de rest van de kerk afgescheiden door een koorhek, dat eveneens in de vorige eeuw is verdwenen.

De ramen stammen uit de jaren 1893 – 1894. Ze zijn uit het atelier van Nicolas uit Roermond en geplaatst door de Duitse Jezuiten. Met respect voor hun voorgangers, de Dominicanen, werden de H. Rosa en de H. Dominicus en uiteraard ook de patroon van de kerk, de H. Michaël, afgebeeld. Op de overige ramen staan Jezuiten (Aloysius, Stanislaus Kostka, Joannis Berchmans, Ignatius en Franciscus Xaverius).

29. Dominicanenklooster

De omgrachte versterking om de eerste nederzetting had een poort op de Oude Markt. Buiten deze poort lag een Gasthuis waar bezoekers konden overnachten wanneer de stadspoort gesloten was maar waar ook de mensen met besmettelijke ziektes moesten verblijven.

Omdat de Dominicanen een belangrijke rol speelden in de Contrareformatie na het Concilie van Trente (1545 – 1563) werd hen gevraagd zich ook in Sittard te vestigen, aanvankelijk in het Gasthuis. Tussen 1652 en 1670 bouwden ze een nieuw klooster met een kerk, de Michiels- of Paterskerk. Tot de opheffing van hun klooster in de Franse Tijd bleven de Dominicanen zeer actief in Sittard, zowel op

godsdienstig (preken) als onderwijskundig gebied. Zij begonnen namelijk een Latijnse school voor jongens, het Collegium Albertinum.

College Albertinum

In 1626 hadden de Dominicanen zich in Sittard in de Plakstraat gevestigd. In 1632 betrokken ze het gasthuiscomplex (waar nu de Michielskerk ligt) dat ze van de hertog gekregen hadden. Hun Latijnse school uit 1626 werd ondergebracht in een primitief lemen bouwsel. In 1658 bouwden ze een nieuwe school met vijf klaslokalen en slaapruintes voor de internen. De nieuwe Latijnse school "Albertinum" was in juni 1659 klaar. Leerlingen uit Brabant, Vlaanderen of het Rijnland hadden een kosthuis in de stad, enkelen waren intern. Eind 18^e eeuw waren er ongeveer 200 leerlingen. Velen werden priester, anderen kwamen in allerlei ambtelijke of bestuurlijke functies terecht. De vakken waarin onderwezen werd, waren Latijn, Grieks, Frans en Duits, literatuur en welsprekendheid.

Door de Fransen werden de paters in 1794 uit Sittard verdreven. Na de Franse Tijd werd het klooster onderkomen voor de Stadsschool en het duurde tot 1831 eer Sittard weer een gymnasium kreeg. De Stadsschool verhuisde en College Kallen werd hier gevestigd. In 1850 sloot dit al de deuren en op verzoek van het gemeentebestuur kwamen de Jezuïeten naar Sittard en stichtten het Aloysiuscollege ("Collège Saint-Louis") met een ingang aan de Oude Markt. Dit is nog steeds zichtbaar boven de ingang. De Jezuïeten vertrokken in 1900 naar Nijmegen en werden vervangen door Duitse Jezuïeten die vanwege de Kulturkampf een ander onderkomen zochten. Zij vertrokken in 1920, opgevolgd door de Missionarissen van H. Hart die op hun beurt weer vervangen werden door de Franciscanen. Dezen stichtten hier een missiecollege onder de naam "Franciscus Solanus". Een deel van het gebouw aan de Oude Markt werd in 1934 gesloopt en vervangen door nieuwbouw met bakkerij en wasserij. In 1974 is dat gedeelte afgebroken.

30. "Navel van Limburg"

Op Monumentendag 10 september 1994 werd aan de Oude Markt in Sittard "de navel van Limburg" onthuld die officieel "de Stedenwijzer" genoemd wordt. Het bronzen kunstwerk in het plaveisel van het pleintje bij het voormalige Dominicanenklooster is vervaardigd door de Sittardse beeldhouwer Gjus Roebroek. Het bestaat uit een bronzen plaat "Sittard-Zitterd" (de navel) en in een cirkel eromheen liggen kleinere bronsfragmenten met de naam van en in de richting van plaatsen waarmee de stad historische banden heeft. Het gedenkteken is door de gemeente Sittard als geschenk aangeboden aan de Stichting Historie Sittard als dank voor het grote aandeel in de feestelijkheden t.g.v. Sittard 750 jaar stad en de toen honderdjarige VVV.

Toen in 1815 het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden ontstond, hechtte koning Willem I er erg aan dat er een provincie Limburg bijkwam. Ze werd genoemd naar het oude hertogdom Limburg dat zijn zetel had in **Limbourg** aan de Vesdre, hoewel er nauwelijks gebieden uit dat hertogdom tot de nieuw gevormde provincie gingen behoren. In de 13^e eeuw was Sittard wel ondergeschikt aan de Limburgse hertog. Als enige stad in de huidige provincie kan zij vanuit historisch perspectief echt Limburgs genoemd worden. Vandaar de naam "Navel van Limburg".

In 1243 verleende Walram de Rosse stadsrechten aan Sittard. Hij was ook heer van **Monschau** (of Montjoie) zodat deze plaats in de stedenwijzer een plaats kreeg. Natuurlijk geldt dat ook voor **Valkenburg** want Walram de Rosse van Valkenburg was een van de heren uit het Valkenburgse huis

die over Sittard regeerden. In 1299 stichtte hij met medewerking van de bisschop van Luik het kapittel van de Grote Kerk. Dat Sittard kapittelstad werd is van een onschatbare betekenis geweest voor de status van de stad en het culturele klimaat in Sittard. Eeuwenlang was Sittard kerkelijk ingedeeld bij het bisdom **Luik** en ook deze stad heeft een grote invloed op Sittard gehad. De enige Vrouwe van Sittard, Jutta van Ravensberg die de weduwe van Walram II was, schonk in 1270 de Haagsittarderhof aan het Domkapittel van Aken. Dit kapittel had als tiendheffer ook verplichtingen met betrekking tot de Grote Kerk; dus staat ook **Aken** gemarkeerd in de stedenwijzer. In 1400 wordt Sittard, samen met Born en Susteren door de Gulikse hertog gekocht en die had zijn stamslot in **Nideggen** in de Eifel maar resideerde in **Gulik** (Jülich). Daarna is de stad samen met **Born** en **Susteren** 400 jaar lang in het bezit van de Gulikse vorsten geweest. Voor Sittard is ook **Heinsberg** van belang geweest. De heren van Heinsberg waren verwant aan die van Valkenburg en later werd deze stad eveneens Guliks. Voor reformatorisch Sittard heeft deze stad eveneens een grote betekenis gehad: de Sittardse protestantse gemeente werd vanuit Heinsberg bediend. De “Sjlaag bie de Kemperkoul” in 1543 is bij de meeste Sittardenaren wel bekend. De Gulikers behaalden een klinkende overwinning op de legers van keizer Karel V. Uit vrees voor plunderingen trokken de Sittardenaren toch naar **Wassenberg** om de sleutels van de stad aan de keizer aan te bieden. Ook met de andere Gulikse stad **Erkelenz** had Sittard betrekkingen. Vanaf het midden van de 16^e eeuw wordt de zetel van de Gulikers verplaatst van Jülich naar **Düsseldorf**. Vanuit deze stad werd Sittard bestuurd en hier zetelde ook het hoofdgerecht. In het Hauptstaatsarchiv van Düsseldorf zijn er duizenden pagina’s archief die op Sittard betrekking hebben. In de stedenwijzer is ook **Parijs** vertegenwoordigd, want de aanvallen en plunderingen door de Franse troepen in het rampjaar 1677 werden vanuit Parijs verordonneerd. In 1794 namen de troepen van Napoleon Sittard in bezit, werden de kloosters gesloten en golden de wetten die in Parijs waren vastgesteld. Omdat Sittard van 1830 – 1839 na enthousiaste deelname aan de Belgische Opstand onder Belgisch bestuur stond, heeft ook **Brussel** een bronzen plaat aan de Oude Markt gekregen.

31. Basiliek

Het nationale zelfbewustzijn dat na de Napoleontische tijd begon te groeien, maakte graag gebruik van de gotische vormtaal, de enige bouwstijl die zijn wortels heeft in West-Europa. Deze neogotiek wordt meestal in één adem genoemd met veel rooms-katholieke kerken uit die tijd en met de Roermondse architect Pierre Cuypers. De verklaring daarvoor is dat in 1853 de kerkelijke hiërarchie werd hersteld en dat leidde tot een ware hausse in kerkenbouw.

De basiliek is een ontwerp van Johan Kayser uit Venlo, een leerling van Pierre Cuypers. Gebouwd tussen 1875 en 1877 en ingewijd in 1879 als “Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart van Jezus” kreeg deze kerk in 1883 als eerste in Nederland het recht om de pauselijke eretitel “Basiliek” te dragen. Erg fraai is de vieringtoren op de kruising van het schip met het dwarsschip. Opmerkelijk is ook het zeer kleurrijke interieur, vol ex-voto’s, opschriften uit dankbaarheid voor alle door bemiddeling van Maria verkregen gunsten. De kerk is namelijk gebouwd als bedevaartskerk.

Omdat de bloeiperiode van de gotiek vereenzelvigd werd met de periode waarin de “harmonische, christelijke samenleving” op haar hoogtepunt was, werd de neogotiek bijna vanzelfsprekend de stijl van al die nieuw te bouwen kerken na het herstel van de kerkelijke hiërarchie.

Sittard kent twee prachtige voorbeelden van de neogotiek: de Basiliek (van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart van Jezus) aan de Oude Markt en het er tegenover gelegen Mariapark, beide naar een

ontwerp van Johan Kayser. Ondanks het vrij kleine grondoppervlak laat de kerk een staalkaart van gotische elementen zien, frappant genoeg echter zonder luchtbogen! Erg fraai is de vieringtoren op de kruising van het schip met het dwarsschip die samen met de toren van de Grote Kerk het silhouet van Sittard markeert. Opmerkelijk is ook het zeer kleurrijke interieur, vol ex-voto's, opschriften uit dankbaarheid voor alle door bemiddeling van Maria verkregen gunsten. De kerk is namelijk gebouwd als bedevaartskerk.

De Basiliek is trouwens de eerste Nederlandse kerk die in 1883 tot deze eretitel is verheven. In navolging van de "grote" basilieken ("basilicae maiores") in Rome en Assisi begon men tegen het einde van de 19e eeuw de titel "basilica minor" ("kleine basiliek") te verlenen aan kerken die volgens de mening van die tijd uitmuntten in belangrijkheid en kunstwaarde. Veel later volgden Oudenbosch (1912) en o.a. de Sint-Jan in Den Bosch (1929) en de O.L. Vrouw in Maastricht (1933). Vrij recent is de verheffing van de Sint-Amelberga in Susteren (najaar 2007). Links en rechts van het altaar staan de bij de verheffing tot basiliek behorende eretekenen opgesteld: een "tinnabulum" (luidklokje) en een "conopeum" (parasol, in de toenmalige pauselijke kleuren geel en rood). Ook de tiara met de twee gekruiste sleutels in het boogveld boven de hoofdingang verwijst naar de pauselijke verheffing tot "basiliek".

Neogotische kerken komen in Limburg minder voor dan in de noordelijke provincies van Nederland. De reden hiervan is dat de katholieken hier, in tegenstelling met het noorden, nog steeds konden beschikken over de vanouds bestaande kerkgebouwen.

In de bakstenen voorgevel is boven het portaal een fraai roosvenster aangebracht en twee ranke fronttorentjes completeren het geheel. De eiken toegangsdeur heeft een opvallend ijzerbeslag in de vorm van een waaier van schermbloemen. Een marmeren plaat bij de ingang geeft aan dat de eretitel basiliek door paus Leo XIII in 1883 als eerste in Nederland is verleend. Boven de deur van het portaal naar de kerk is een witmarmeren plaat aangebracht met (in vertaling) de tekst:

"Aan de eer van O.L. Vrouw van het H. Hart van Jezus ben ik toegewijd want door haar hulp werd eens een meisje dat in levensgevaar verkeerde door een naald die zij per ongeluk had ingeslikt, gered doordat zij deze plotseling opgaf. Daarna hebben het geloof en de vrome mildheid van de burgers en de pelgrims mij bij het klooster van de zusters Ursulinen waar dit wonder geschiedde, opgetrokken. Paus Leo XIII heeft mij tot de waardigheid van basiliek verheven op de 10^e mei 1883."

Deze tekst verwijst naar de geschiedenis van een pensionaire die tijdens de naales een naald inslikte. Zij kreeg de medaille van O.L. Vrouw van het H. Hart uit Issoudun (Frankrijk) omgehangen en braakte toen de naald weer uit, het begin (in 1866), van de devotie van O.L. Vrouw van het H. Hart in Sittard.

In het interieur van de Basiliek is gekozen voor een bouwhistorisch niet direct voor de hand liggende opbouw. Deze wijkt namelijk duidelijk af van de Franse voorbeelden uit de hoogtijdagen van de gotiek. Het is een combinatie van elementen zoals de gotische bouwmeesters dat nooit gedaan zouden hebben: een lage zijbeuk, een brede galerij, een blinde nonnengang ("triforium") en een raamstrook met ronde roosvensters.

Door de ramen van de zijbeuken en de galerij komt er alleen indirect licht in het middenschip en de roosvensters zijn voor een gotische kerk aan de kleine kant. Maar al is het "hemelse licht" van de gotiek in de Basiliek daardoor wat minder aanwezig dan in de Franse kathedralen, het "mysterieuze licht" dat van heel hoog uit de vieringtoren komt, vergoedt veel. De architect is er zodoende, al dan

niet met opzet, in geslaagd de blik van de pelgrims omhoog te leiden, naar het Mariabeeld boven het hoofdaltaar.

Het bijzonder rijk versierde interieur van deze kerk is van het grootste belang. Ongeveer 50 jaar lang werkte kerkschilder Coolen uit Sittard aan de beschildering van de bakstenen van de kleurrijke wanden die het interieur zo specifiek maken. De achterwand bestaat uit honderden geglazuurde votiefstenen.

32. Mariapark

Eveneens een ontwerp van architect Kayser in neogotische stijl. Dit gebouw heeft de vorm van een kloostergang en werd in 1891 tegenover de basiliek gebouwd om de grote stroom pelgrims op te vangen.

Het Mariapark omvat een tweebeukige voorhal aan de straatzijde en – om een binnentuin met een elegant traptorentje in de hoek – een kloostergang met een altaar en de 14 kruiswegstaties. Het Mariapark is na een recente restauratie weer in gebruik genomen, nu als ontmoetings- en vergaderruimte.

De toestroom van pelgrims naar de Basiliek noopte al snel tot de bouw van een “ontvangstruimte”, het “Mariapark”, waar de pelgrims door de openstaande toegangsdeuren de diensten in de kerk konden volgen. Door de slechte ondergrond, in combinatie met zwaar verkeer, is het Mariapark flinke scheuren gaan vertonen en dreigde het torentje aan de voorzijde zelfs in te storten. De restauratie is inmiddels afgerond zodat we weer kunnen genieten van de rust van dit bijzondere neogotische gebouw.

De façade is onderverdeeld in zes traveeën met daarin steeds twee grote spitsboogvensters en als meest opvallend element het boven de twee poorten uitkragende torentje gedragen door een atlant. In de pandhof is nog een opengewerkt, in een conische spits toelopend traptorentje te bewonderen bestaande uit afwisselende rode en zwarte geglazuurde bakstenen, een meesterstuk van neogotisch metselwerk.

In de kloostergang bevindt zich een kruiswegstatie die ontworpen werd door het Haagse atelier Te Poel & Stoltefuss en uitgevoerd door de Sittardse beeldhouwers Kastelijn en Kühnen. In de kloostergang bevindt zich tegenover de voorhal een altaar met in reliëf afgebeeld het “Laatste Avondmaal”, afkomstig uit hetzelfde atelier als de kruiswegstaties. Ook in het “Mariapark” zijn de wanden rijkelijk gedecoreerd en volgehangen met ex-voto’s.

SITTARD, DIERBAAR OORD, verhalen over de oude binnenstad van Sittard.

Onder de noemer “Dierbaar oord” heeft de provincie Limburg in 2009 samen met de regionale pers aan een groot aantal mensen verhalen ontlokt, waarin zij vertellen waarom een bepaalde plek hen dierbaar is. Daarbij bleek dat sommige plekken bij meerdere mensen herinneringen oproepen, o.a. “de oude binnenstad van Sittard” met de toren van de Grote Kerk en de Oude Markt. Hier een drietal verhalen waarvan we de schrijvers jammer genoeg niet te weten zijn gekomen:

Toren Sint Petruskerk Sittard

Als er nog vrijstaten bestonden, dan was Sittard er beslist één. Aan de oostzijde wordt de stad begrensd door Duitsland, aan de westzijde door België. Om vanuit het noorden naar het zuiden te komen, moet het grondgebied van Sittard doorkruist worden. Tol heffen zou voor de stad een lucratieve inkomstenbron zijn. Van welke kant men de stad ook nadert, van ver domineert de toren van de Sint Petruskerk. Met zijn tachtig meter hoogte straalt hij gezag uit. Evenals Sint Petrus vanaf de hemelpoort een blik kan werpen op de nietige schepsels rond zijn heiligdom, zo ook gaan wij Hem tegemoet door de toren te beklimmen en vandaar de omgeving te verkennen. Als we de houten traptreden achter ons laten, komen we op een gaanderij omgeven door vier hoektorens. Vanaf deze hoogte zijn we verplicht onze ogen wijd open te laten staren naar alles wat in ons blikveld komt. De torenhaan wijst ons de windrichting en de schaduw van de torenspits bepaalt in het zonlicht het tijdstip van de dag.

In de noordelijke richting overzien we op korte afstand de grens met de oosterburen. Grenspalen zijn er niet meer. Toch kan aan de bebouwing de variatie met onze bouwwijze afgelezen worden. De huizen zijn pompeuzer en minder gestileerd dan de Nederlandse bouwstijl. De percelen zijn groter evenals de landbouwgronden. Hoewel, de dichtst bij de landsgrens gelegen woningen verraden nog de Nederlandse afkomst. Immers hier ligt het Zelfkantgebied, dat na de Tweede Wereldoorlog lange tijd tot Nederland heeft behoord. De oudere mensen die in dit gebied wonen, spreken nog het Limburgs dialect. Voor hun inkopen oriënteren ze zich nog sterk op Sittard.

De kanonnen van de Bevrijders spuwden onophoudelijk hun vernietigende projectielen op de laatste resten die er nog over waren van ‘Das grosze Reich’. Sittard werd grotendeels ontzien. Ontegengesteld heeft het kleine Mariabeeld, in de hoekgevel van een woning aan de voet van de kerk, haar invloed bij de gevechten doen gelden.

Op een hemelsbrede afstand van ongeveer tien kilometer strekt zich een windmolenpark uit. Reusachtige palen dragen driespakige wieken die in het zonlicht glimmende bewegingen veroorzaken. De opgewekte stroom voorziet de erachter gelegen stad Heinsberg, en directe omgeving, van energie.

We verplaatsen ons in de oostelijke richting. Hier ligt het stadsgedeelte dat het meest nog sporen laat zien van Middeleeuwse bebouwing. Op de markt, die via een steegje (De Gats) vanaf de kerk bereikt wordt, komen een vijftal straten uit die in vroeger tijden met de stadspoorten verbonden waren. De huizen zijn dicht tegen elkaar gebouwd. Scheve gevels zijn geen uitzondering. De daken zijn niet aan elkaar gesloten maar vertonen ongelijke hoogten. De dieprode holle pannen zijn handgevormd. Hoewel de achtergevels van de oorspronkelijke woningen weinig attractiefs te bieden hebben, zijn de voorgevels kunstig gerestaureerd. Ze herbergen een veelvoud aan winkels. Naast winkelketens ook jarenlang gevestigde nering. Pal vooruit loopt vanaf de markt de Putstraat.

Ten tijde van Keizer Karel de Grote, die in Aken een buitenverblijf had, lag halverwege deze straat een waterput. Toen hij eens op een warme zomerdag in deze streken vertoefde, week hij van zijn gezelschap af om bij de put, die in de schaduw van de stadspoort lag, een middagdutje te doen. Hij viel in een diepe slaap. Tegen de avond werd hij wakker toen een vrouw er water kwam halen. Toen hij van haar vernam hoe laat het was, riep hij uit ‘Si-tard!’ (Zo laat!). Het is niet moeilijk te raden hoe de stad aan haar naam is gekomen.

De Putstraat loopt in stijgende lijn richting Kollenberg. Met zijn mysterieuze naam wordt een nog vrij authentieke heuvel aangeduid die voor Sittard betekenisvol is. Aan de voet van deze ‘berg’ liggen villa’s en

grote landhuizen. De filmgenieke uitstraling heeft internationale allure gekregen door de opnamen van de film 'Flodder'.

In het verleden waren het niet enkel de heksen die er hun nachtelijke samenkomsten met de duivel hielden. Ook de bende van de 'Bokkenrijders' gebruikte de heuvel voor haar goddeloze ceremonies. Bij de Sint Rosakapel, (nadat in 1668 in Sittard een dysenterie-epidemie was uitgebroken, koos het stadsbestuur de H. Rosa tot patrones en beloofde, als de ziekte genas, elk jaar op de laatste zondag van augustus een processie naar de kapel te houden, wat nog jaarlijks plaatsvindt), die uitsteekt boven omliggende begroeiing, werd door nieuwe bendeleden een eed afgelegd voor een altaar waarop een afgehakte mensenhand lag. In de hand stond een brandende kaars en daarnaast lag een doos met gestolen geconsacreerde hosties. De eed van trouw werd afgelegd aan de 'Bende der Bokkenrijders'. Daarin verklaarden ze, dat ze ondanks hevige pijnen zouden blijven zwijgen over daden die ze zelf of medeplichtigen hadden uitgevoerd.

Richten wij onze blik naar het zuiden, dan zien we de enorme contouren van de Chemische Industrie van DSM, Chemelot en Sabic. Ze vormen de belangrijkste verstrekkers van werkgelegenheid in Sittard en omgeving. Iets verder ligt het vliegveld Maastricht-Aachen-Airport. Hoewel de industrie gebaat is met een snelle verbinding, vormt het vliegveld een constante ergernis voor het gebied. Geluidsoverlast, vooral 's nachts, en de aanwezigheid van de risicovolle industriële bedrijvigheid maken dat de exploitatie ervan op veel verzet stuit. Door het beperken van de nachtvluchten, vooral van vrachtvliegtuigen, zijn luchtvaartmaatschappijen naar elders uitgeweken. Het Belgische vliegveld BIERSET bij Luik maakt er dankbaar gebruik van. Maar, ook daar zijn er protesten van de omwonenden die hun ongenoegen niet onder stoelen of banken steken.

Op deze hoogte is ook de drukke autobaan goed te volgen die vanaf Antwerpen over Nederlands gebied naar Duitsland en overig Oost-Europa loopt. Ook de grote verkeersader vanaf Rotterdam, Amsterdam en Noord-Nederland door Maastricht naar België en verder naar Zuid-Europa, laat op deze afstand een reeks 'speelgoedvoertuigen' aan ons oog voorbijrazen.

Net buiten het centrum achter het station en vlakbij het voetbalstadion is een revolutionair gebouw uit de grond gestampt met een vreemde architectonische uitstraling in de vorm van de boeg van een oceaanstomer. Het vijf verdiepingen tellende gebouw, waarvan de gehele buitenkant in glas is uitgevoerd, huisvest het hoofdkantoor van SABIC, een Arabisch concern, dat recent een gedeelte van de chemische industrie heeft aangekocht.

Waren het in de Middeleeuwen niet de Kruistochten die onder andere vanuit de Nederlanden werden ondernomen naar het Heilig Land om de Arabieren te lijf te gaan? Het is te hopen dat nu niet in omgekeerde richting deze invasie een tijdperk inluidt waarbij rijke sjeiks onze landstreken belagen.

In westelijke richting vormt de Maas de natuurlijke grens tussen Nederlands en Belgisch Limburg. Weliswaar een grens maar geenszins een breuk in de goede verstandhouding tussen de bevolking aan weerszijden. In tegenstelling tot de grens met Duitsland waar het Duits al snel na de grensoverschrijding de voertaal is, is aan Belgische kant tot heel ver landinwaarts het Limburgs dialect de voertaal. Carnaval, schuttersfeesten en jaarmarkten hebben voor de Nederlandse Limburgers, alsook de Belgische Limburgers, een grote aantrekkingskracht.

In sneltreinvaart is vanaf deze hoge post de stadsvernieuwing te volgen. Het toppunt van prestige wordt het nieuwe ziekenhuis.

De patiënt is koning. Hij krijgt zijn eigen spreekkamer en de medici komen naar hem toe. Het verblijf in het ziekenhuis wordt logeren, want ieder krijgt zijn eigen kamer met douche en sanitair. Zelfs bestaat de mogelijkheid dat een partner of familielid kan blijven slapen. Welaan, een genot om ziek te zijn?!

Appartementen, in slagorde opgesteld, moeten de kracht van een sterke vesting uitbeelden. Een boulevard met de klinkende naam 'Parijsboulevard', met kunstige verlichting en halfhoge aanplant van eikenbomen, doet verwachtingen scheppen. Schoolcomplexen voor het middelbaar- en hoger beroepsonderwijs moeten de toekomstige technische knowhow leveren. De oude stad straalt nieuw allure uit. We dalen af langs de krakende trap treden. Buiten werpen we nog een blik naar boven en zien in een nis Sint Petrus met de hemelsleutel staan.

Oude Markt Sittard

“Yesterday, when I was Young”, oftewel ‘Mijn jeugdijaren tussen 1955 en 1965 op de Oude Markt in Sittard’

Vanuit Limbricht, waar ik in 1950 werd geboren, kwamen mijn ouders in 1953 naar Sittard.

Anderhalf jaar woonden we op de Rijksweg Noord tegenover de voormalige Luxorbioscoop. Daarna, het zal eind 1954 zijn geweest, verhuisden we naar Oude Markt nr. 10. In 1972 vertrokken we naar de Rosmolenstraat. Het zijn vooral de eerste 10 jaar ‘op d’n Auw Mert’ die mij in de pen deden klimmen voor ‘Mijn dierbaar oord’. De Oude Markt en omgeving en dan bedoel ik het Kloosterplein, de Gats, het Kerkplein, de Limbrichterstraat, de Putstraat en de Markt, van 1955 tot 1965, ik zou er een filmscript over kunnen schrijven.

Over de kleutertijd bij de Ursulinen, mère Paula en mère Genoveva, over het ophalen van oud papier voor mère Therèse en het samen met andere kinderen uit de buurt meehelpen inladen, wanneer eens per drie à vier maanden ‘de vrachtauto langskoum’. De heerlijke ‘nónnevotten’ van bakker Schurgers en de schuimpjes van bakker Schrage, die ik van ‘nónk Sjaek’ mocht gaan kopen, als hij weer eens goed geld had verdiend met zijn winkel met woninginrichtingartikelen. Wij woonden boven de winkel van genoemde ‘nónk’, voor wie moeder, in 1961 op 36-jarige leeftijd al weduwe geworden, gordijnen naaide en kokosmatten voorzag van stootband. Ik zie haar nog urenlang met vingerdopjes aan de handen zitten rijgen. Ze verdiende zo wat geld bij om zichzelf en haar drie kinderen te onderhouden.

Over mijn misdienaar zijn in de Michielskerk op de Markt, alwaar de jonge kapelaan Neefs met mij eerst de Latijnse gebeden oefende. Eén keer per jaar, voor kerst, kreeg elke misdienaar van, ik meen, priesterleraar Bosch van ‘t ‘Kleesj’ een grote, rijkelijk gevulde doos vol heerlijke chocolade van ‘bie van Berkum’. Dit als dank voor de met name bij hem gediende missen. Over de boodschappen die ik van ‘nónk Sjaek’ aan de overkant naar de Ursulinen moest brengen, alwaar ik dan nooit verder kwam dan moeder portier, achter ‘t luikje. Over de ultra-hoge stemmen van diezelfde Ursulinen, wanneer zij zongen, achter op het koor in de basiliek. Of iets dat ik voor genoemde ‘nónk’ bij smid Jamar op ‘t Kloosterplein moest halen. Over die twee jonge kapelaans die, bij ons in de straat wonend, met carnaval ‘s avonds even aan de deur keken of niemand hen zag en zich dan snel uit de voeten maakten om zich ongemerkt tussen de andere ‘maskes’ te begeven. Over de lekkerste harde broodjes van Zuid-Nederland, verkrijgbaar bij Cals in de Limbrichterstraat of het heerlijkste ‘sjwartbrood’ uit de wijde omtrek, verkrijgbaar bij bakker Rulkens op de Putstraat.

Over spelen op het ‘guitje’. Want zoals de meeste huizen binnen de wallen, had ook ‘ons’ huis geen tuin, maar slechts ‘ein guitje’, een klein betegeld binnenplaatsje. Hier vermaakten wij ons op de door vader opgehangen schommels of in de door moeder met verwarmd water gevulde ‘koep’ overigens opperbest. Over het buitenshuis gelegen toilet, dat in de winter regelmatig bevroor en dan met een draad of warm water geopend moest worden. Trouwens, vader bouwde op het ‘guitje’ ook nog een kleine volière, maar omdat al snel muizen op het vogelvoer afkwamen en vader al in 1961 stierf, was deze volière geen lang leven beschoren.

Over de speelgoedetalages van Schutgens, waar we ons vergaapten aan nieuwe puzzels, Dinky Toys, houten speelgoed en Hamertje Tik, of waar we ‘knekkerkes’ kochten voor onze cowboy-revolver met carnaval. Over sigaren- en sigarettenwinkel Keijzers op de Markt, waar ik voor vader elke week ‘ein pekske Lexington’ moest kopen en dan tevens het totoformulier moest inleveren. Of slagerij Storms, ernaast, waar ik ‘ein sjief woosj’ kreeg als moeder er vlees kocht. Over ‘de Luto’, op de Markt, waar je voor 5 cent op een dienblad iets mocht uitzoeken, b.v. een Bazooka Joe, een dropveter of een toverbal, of de kruidenierswinkel van de Gruyter, waar moeder regelmatig het snoepje van de week in ontvangst nam.

Over de kraampjes van de Sint Joepmarkt, die op 19 maart bij ons letterlijk voor de deur stonden, het geluid van het ‘sjipke’ of de ‘sjimie’ met de Sint Rosakermis. (Ik heb voor laatstgenoemde attractie ooit nog eens een zgn. dagkaart gehad.)

Over de aardappelen bij groentewinkel het Centrum, die in een rammelende schrabmachine geschrabd werden, de heerlijke droogworst van Titselaer of de kersenbonbons van Jamin, alledrie gelegen in de Limbrichterstraat. Over de envelop met het geld van de huur, die ik samen met mijn broertje naar de eigenaresse van ons huis, woonachtig in de Baenjenstraat, moest brengen. We kregen dan altijd een snoepje voor de moeite, een snoepje dat we dankbaar in ontvangst namen.

Het Sibema-ijsje ‘mit weffelkes’ van bakker Spee (van 10, 15 of 25 cent), of het heerlijke zelfgemaakte ijs, in échte chocolade gedoopt, van ‘t Zölderke.

Ik zou verhalen van het sleetje rijden in de winter, daar bij de wal, naast de Begijnenhofstraat, of het cowboy en indiaantje spelen op het Kerkplein. De bewoners van het Gezellenhuis aan de Oude Markt, eerst b.v. Italianen en Polen en later studenten van het Cios. Over politieagent Tanja, waarbij ik per ongeluk een balletje in het wiel van zijn motor met zijspan gooide, toen ik met mijn broertje (inmiddels 56) aan het overgooien was. Gelukkig kende 'nónk Sjaek' genoemde agent goed, zodat het bij een reprimande bleef. Over de al lang geleden verwijderde stoplichten bij de bocht, waar steeds enkele auto's werden doorgelaten. Over de nachtelijke brand in de Gats, die ik door het raam fel zag woeden, terwijl mijn vader mij nog even netjes de haren kamde, waarna we op dringend verzoek van de politie naar buiten moesten. Over het hardlopen door genoemde Gats dat we op een warme zomeravond wel eens deden met kinderen uit de buurt, of het leren fietsen op de stoep, op de door vader uit onderdelen van diverse oude fietsen in elkaar gezette 'nieuwe' fiets. Over de repetities van de Philharmonie, op zondagmorgen, wiens mooie oefenklanken doordrongen tot in ons huis. Ik kende menige melodie op den duur uit m'n hoofd. Over het grote marsepeinen varken dat twee à drie weken voor Sinterklaas uitnodigend in de prachtig aangeklede etalage bij Janssen-Berben in de Limbrichterstraat lag en waarvan op 6 december meestal niets meer over was. De spannende Sinterklaasochtenden, als we de avond tevoren 'd'n teier' hadden gezet. Het leegdweilen door vader en moeder van de ondergelopen kelder na een hoosbui, het onvergetelijke moment van het plaatsen van de eerste tv. door Balter uit de Paardestraat, een plaatsen dat gepaard ging met een heuse antenne op het dak, een antenne die er overigens met een harde wind vanaf kon waaien. Of over m'n eerste platenspelertje, gekocht bij Laumen, in 1964. Van de vriendelijke mevrouw Laumen mocht ik er gratis twee plaatjes bij uitzoeken. Het werd 'All day and all of the night' van The Kinks en 'Time is on my side' van The Rolling Stones. Ik geloof dat ik ze wel duizend keer gedraaid heb, ik ken tekst en melodie nu nóg uit m'n hoofd. Over mijn lagere schooljaren op de Petruschool en de eerste jaren op 't 'Kleesj' kan ik hier niet uitweiden, want dan wordt het een boekwerk. Onvergetelijk ook die dag in mei 1961, waarop mijn vader (39 jaar oud pas) begraven werd. De winkel van 'nónk Sjaek' was ontruimd en werd gebruikt als condoleanceruimte. Op de Oude Markt was 't stil, geen verkeer, de auto's van de familie uit België stonden op de Markt. Die stille straat heeft bij mij een herinnering achtergelaten à la een magisch-realistisch schilderij van Willink. Enfin: het leven op de Oude Markt en omgeving, tussen 1955 en 1965, met een lach en een traan, méér dan een film waard!

Oude Markt Sittard

Momenteel ben ik 51 jaar, woon een kleine twintig jaar in het mooie Berg en Terblijt. Als geboren Sittardenaar geniet ik alle dagen van de prachtige omgeving. Ik ben me er goed van bewust hoe mooi het er is. Alle seizoenen andere kleuren, andere geuren, werkelijk schitterend. Onder aan de Geulhemerberg zie ik toeristen wel eens gluren door de raampjes van de aldaar gelegen rotswoningen. En vaker hoor ik (in vele Nederlandse dialecten): Hee, Wim, zouden hier vroeger mensen hebben gewoond? Lijkt me stug, Nel... hoor ik die Wim dan ongelovig zeggen. Als geboren Sittardenaar kwam ik in Berg en Terblijt te wonen omdat (in het begin van ons huwelijk) mijn vrouw maar niet in Sittard kon aarden. Haar dierbaar oord ligt in Berg en Terblijt. Zoals gezegd: ik woon schitterend en wil niet terug maar alles bij elkaar genomen neemt het niet weg dat mijn dierbaar oord toch gelegen blijft in Sittard. Wellicht is Sittard mij ook dierbaar omdat ik er onbezorgd spelend mijn jeugd heb doorgebracht. Ik groeide op in een katholiek gezin. Niet streng maar wel elke zondag met pa naar de kerk. Ma had de koffie klaar als we terug kwamen. Het mag daarom geen verbazing wekken dat ik toetrad toe tot het kerkelijk zangkoor St. Petrus. Toen was ouders wil weliswaar nog wet maar ik heb toch duidelijk mijn misnoegen kenbaar gemaakt. Elke zondag zingen in de grote St. Petruskerk op het Kerkplein in Sittard, dat leek mij niks. Zwarte broek, onberispelijk wit overhemd en een zwart (propeller)dasje. Volgens dhr Kohlen, de dirigent, bleek ik toch wel goed te kunnen zingen. Had hij dat niet gezegd, dan had ik de wil van mijn ouders zeker genegeerd.

Ik had beslist goede ouders maar toch vond ik het wel "prettig" dat ik niet meer elke zondag naast pa in de kerkbanken hoefde te zitten. Zeg maar de eerste stappen naar vrijheid werden mij zo gegeven en ik heb ze beslist genomen.

Dat dat "nemen van die vrijheden" gepaard ging met enige kattenkwaad, zal zich de familie Doufet, wonende in de Kapittelstraat bij de St. Petruskerk, met enig afgrijzen herinneren. Ik zal de dingen niet nader specificeren maar, naar huidige normen, zouden wij zeker bestraft worden. Anno 1970 heette dat nog gewoon onschuldige kattenkwaad.

Nu luisterde ik ook wel eens naar de verhalen die mijn vader vertelde. Overigens zou de walm van mijn vaders dampende sigaar hierbij, wederom naar huidige normen, ook niet meer getolereerd worden. Anno 1970 hadden we immers nog geen rookverbod. De rook rook toen gewoon gezellig

Op enig moment vertelde hij mij iets van een groot circus op de markt, en een ontsnapte leeuw die een kerk binnenliep tijdens de hoogmis. Hij sprak ervan dat dit in 1938 gebeurd was en dat bij de bewuste kerk een beeldje van leeuw stond ter nagedachtenis aan het bovengenoemde voorval. Hij vertelde meer details maar voor iemand van mijn (toen jonge) leeftijd was de gedachten van een leeuw in een kerk al spannend genoeg. O ja, welke kerk?, hoor ik vragen. Dat was de St. Michael kerk op de grote markt in Sittard.

Ik sprak van zingen in de Petruskerk, maar in de bewuste St. Michael kerk repeteerden wij nogal eens. Nu viel mij dat verhaal een paar jaar geleden weer in en ben ik, met mijn zoon, naar de St. Michaelskerk gegaan. Niet maar de hoogmis, het circus was er ook niet meer maar het stenen leeuwtje nog wel. Ik kon het toch niet laten om de kerk binnen te gaan en voelde mij weer een beetje die "Zittesje sjnaak". Mijn zoon sputterde nog wat tegen in de trant van : pap, moeten we nou die kerk binnengaan ?

Het verhaal van die leeuw in die kerk speelde zich af een paar jaar na de geboorte van mijn pa en hij zal er dus moeilijk zelf bij zijn geweest. Heimelijk hoopte ik iemand te treffen die er wel persoonlijk bij was geweest. Het toeval wilde dat ik in de kerk iemand trof die het voorval inderdaad als bezoeker had meegemaakt.

Afijn, desgevraagd begon hij in geuren en kleuren te vertellen. Van hoe bang de mensen waren, hoe een leeuwentemmer de leeuw uiteindelijk de kerk uit lokte en sommigen enkele schietgebedjes meer baden voor een goede afloop. Het had zelfs (compleet met foto) in de krant gestaan. Volgens de verteller verliet iedereen, geschrokken maar springlevend de kerk.

Mijn zoon luisterde ernaar en ik zag aan zijn rode oortjes dat hij het even spannend vond als ik toen. Hoewel zijn dierbaar oord (straks) ergens in het Limburgse Heuvelland zal liggen was het toch plezierige om hem te laten "meegenieten" van mijn dierbaar oord.

VERENIGING SITTARDS VERLEDEN

De Vereniging Sittards Verleden is opgericht op 15 november 2000 en telt op dit ogenblik circa 400 leden, allen enthousiaste mensen die één ding gemeen hebben: een bijzondere band met de historie van Sittard. Als actieve onderzoeker in één van de vier werkgroepen of als lid/sympathisant steunen zij het onderzoek naar het rijke Sittardse verleden.

De Vereniging Sittards Verleden heeft de volgende doelstelling opgenomen in haar statuten:
“De Vereniging Sittards Verleden stelt zich tot doel de geschiedenis van Sittard in de breedste zin, en van de relaties die Sittard heeft of heeft gehad met omliggende plaatsen en regio’s te onderzoeken en bekend te maken, zowel in de kringen van de wetenschap, als in die van de Sittardse bevolking en van het onderwijs.”

Vier uit vrijwilligers bestaande werkgroepen (Bouwhistorie, Mondelinge Historie, Schriftelijke Bronnen en Kruisen en Kapellen) staan garant voor het onderzoek. Ten behoeve van dit onderzoek en om de resultaten van het werk in bredere kring bekend te maken wordt onder meer het volgende gedaan:

- de uitgave van het tijdschrift “Sittards Verleden”, een kwartaalblad met korte, educatieve en interessante artikelen uit en over de Sittardse geschiedenis, in de breedste zin van het woord, geschreven door vrijwilligers uit eigen kring,
- het tweewekelijks houden van lezingen over allerlei facetten van Sittards verleden, eveneens door vrijwilligers uit eigen kring,
- het organiseren van interessante, met de historie van Sittard samenhangende excursies in de (Eu)regio,
- meewerken aan het opzetten van tentoonstellingen in Museum Het Domein en het doen van onderzoek samen met het Euregionaal Historisch Centrum Sittard-Geleen,
- participeren in het periodieke monumentenoverleg met de gemeente Sittard Geleen,
- kritisch volgen van stedelijke bouwplannen in historisch waardevol gebied, zoals het vrij ingrijpende “Zitterd revisited”; door haar kennis van het verleden is de vereniging immers in staat ontwikkelingen van nu kritisch te volgen,
- permanent onderzoek van het Sittardse verleden op verschillend gebied, waarbij we ons niet beperken tot de binnenstad maar ook aandacht hebben voor de diverse wijken.

Vereniging “Sittards Verleden”

secretariaat: Heerlenerweg 44 - 6132 CN Sittard

telefoon 046 - 452 01 82

marijke.geilen@home.nl

www.historiesittard-geleen-born.nl/vsv

Deze wandeling is mede mogelijk gemaakt dank zij financiële steun van:

de Provincie Limburg

de Gemeente Sittard-Geleen